

Anna Kömi

Kuvat vuorovaikutuksen tukena

Kokemuksia kuvakommunikaation hyödyntämisestä Hauki-
luoman päiväkodissa

Opinnäytetyö

Kevät 2010

Sosiaali- ja terveystieteiden yksikkö

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK)

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Sosiaali- ja terveysala
Koulutusohjelma: Sosionomi (AMK)

Tekijä: Anna Kömi

Työn nimi: Kuvat vuorovaikutuksen tukena – kokemuksia kuvakommunikaation hyödyntämisestä Haukiluoman päiväkodissa

Ohjaaja: Anu Aalto

Vuosi: 2010

Sivumäärä: 46

Liitteiden lukumäärä: 1

Tamperelainen Haukiluoman päiväkotitukee lasten vuorovaikutusta hyödyntämällä kuvakommunikaatiota. He ovat valinneet PCS -kuvat käyttöön kaikissa lapsiryhmissään niiden selkeyden vuoksi. Tutkimuksessani selvitin, kuinka siellä käytetään kuvaa vuorovaikutuksen tukemisessa ja millaisia hyötyjä ja haasteita kasvattajat ovat siitä kokeneet. SWOT analyysin avulla työstin aihetta eteenpäin, nostamalla esiin niitä mahdollisuuksia ja uhkia, joita työntekijöiden reflektion kautta nousi.

Työni teoria koostuu puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista, varhaisesta tuesta, kielen kehityksestä ja sen vaikutuksesta vuorovaikutukseen ja itse-tunnon kehitykseen.

Kuvien käytöllä koettiin olevan paljon hyötyä lapsen vuorovaikutuksen tukemisessa ja käytöspulmien ennaltaehkäisyssä. Kasvattajat olivat kokeneet myönteisenä, että kuvat auttavat lasta ennakoimaan tilanteita, jonka oli koettu lisäävän lapsen turvallisuuden tunnetta. Lapset ymmärtävät ja muistavat paremmin, kun he saavat myös visuaalisen tuen kuulemalleen. Kuvat ovat lisänneet omatoimisuutta, joka vaikuttaa myönteisesti itsetuntoon. Päivän aikana olevat siirtymätilanteet ovat koettu rauhallisemmiksi ja kasvattajien työtä helpottaviksi, kun kuvat ovat olleet selkiyttämässä päiväjärjestystä. Kasvattajat ovat kokeneet kuvilla olevan vaikutusta myös omaan, selkeämpään ilmaisuun. Haasteina kuvien käytölle koettiin, että kuvat eivät ole aina mukana kun niitä tarvitsisi ja jonkin verran olevan tiedon puutetta, miten niitä käyttää.

Avainsanat: varhainen tuki, kielen kehitys, vuorovaikutus, puhetta tukeva ja korvaava kommunikointi

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: Social and healthcare

Degree programme: Bachelor of social services

Author: Anna Kömi

Title of thesis: Pictures supporting interaction –experiences of picture communication at Haukiluoma day care centre

Supervisor: Anu Aalto

Year: 2010   Number of pages: 46   Number of appendices: 1

Haukiluoma's day care centre in Tampere supports children's interaction by using picture communication. They have chosen to take the PCS -pictures into use in all their children groups due to the clearness that they provide. In my research I found out how they use pictures in interaction support and what kind of benefits and challenges employees have experienced. With the help of SWOT analysis I worked on the subject, by pointing out chances and risks what the employees have experienced from evaluation.

My thesis theory consists of augmentative and alternative communication, early support, language development and its impact to interaction and self-esteem development.

It is apparent that pictures have a lot of advantages in supporting children's interaction and in preventing behaviour problems. Employees' experiences were positive, when pictures were used to help children prepare for situations. Pictures seemed to make children feel more secure. Children understood and remembered better when they got also visual support to what they heard. Pictures have increased children's independence and they affect positively to their self-esteem. Displacement situations have been experienced to be more peaceful. Employees' daily work has become easier when pictures clarify the daily schedule. Pictures have also influenced employees' own communication to make it clearer. As challenges to use pictures it was experienced that the pictures are not always available. Also, there was some unawareness how to use the pictures.

Keywords: early support, language development, interaction, augmentative and alternative communication

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract.....	3
SISÄLTÖ.....	4
JOHDANTO	5
1 TUTKIMUKSEN TAUSTAA	7
1.1 Laadullinen tutkimus tutkimusmenetelmänä	8
1.2 Teemahaastattelu	9
1.3 Tutkimuksen toteutus.....	10
1.4 Tutkimuksen luotettavuus	10
1.5 Aineiston analysointi SWOT- menetelmällä	11
2 VARHAINEN TUKI	13
3 PUHETTA TUKEVA JA KORVAAVA KOMMUNIKOINTI.....	15
4 LASTEN ERILAISET LÄHTÖKOHDAT.....	17
5 KOHTI YHTEISTÄ VIESTINTÄÄ	20
5.1 Kuvat kielenkehityksen tukena.....	23
5.2 Itsetunnon vahvistaminen kuvien avulla.....	25
5.3 Kuvat jäsentävät lapsen arkea	28
5.4 Kuvat kasvattajan työvälineenä	33
7 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	37
8 POHDINTA.....	40
LÄHTEET	42
LIITTEET	45

JOHDANTO

Olen vuosien mittaan kuullut lukuisia toteamuksia varhaiskasvattajilta siitä, että lasten kielelliset ongelmat ovat viime vuosina lisääntyneet. Olen myös itse tehnyt tämän saman havainnon lähes kymmenen vuotta päivähoidossa työskennelleenä. Monesti lapsen tuen tarve liittyy nimenomaan kieleen ja sitä kautta vuorovaikutustaitoihin. Yksi selitys tähän voisi olla, että ammattilaisten tietämys on lisääntynyt, mutta varmasti myös se, että sosiaalinen ja kielellinen vuorovaikutus on vähentynyt lapsen arjessa. Tähän saattaa liittyä esimerkiksi työelämän vaatimusten koveneminen. Työn sisältö on muuttunut vuosien mittaan monella työpaikalla sellaiseksi, että työn ja vapaa-ajan rajaa on vaikeampi erottaa, työt siis helpolla jatkuvat vielä kotona. Jos näin on, vähenee myös perheen yhteinen aika ja sitä kautta vuorovaikutus. Toisaalta, lapsen kielen kehitykseen vaikuttavat tietenkin myös biologiset seikat. Lapsella saattaa olla esimerkiksi neurologinen kehitysvamma, joka aiheuttaa haasteet kielen kehityksessä ja vuorovaikutuksessa.

Lapsen kielelliset taidot vaikuttavat suoraan siihen, mitkä ovat hänen kykynsä osallistua sosiaaliseen toimintaan. Lapsi tarvitsee kaikissa kehitysvaiheissaan sellaiset viestinnän keinot, jotka takaavat hänelle mahdollisimman toimivan vuorovaikutuksen ympäristönsä kanssa. Toimiva vuorovaikutus antaa lapselle paremmat mahdollisuudet oppimiselle ja kehitykselle. (Launonen 2007, 161.) Päivähoidossa on mahdollisuus käyttää kuvia vuorovaikutuksen tukikeinona, joista lukutaidottomina kaikki ryhmän lapset hyötyvät. Vuorovaikutusta on tuettu kuvilla päivähoidossa integroiduissa erityisryhmissä jo pitkään, joissa työskennellessäni kuvat ovat alun perin tulleet itsellenikin tutuiksi. Kun kuulin, että Haukiluoman päiväkotikäyttää kuvia kaikissa lapsiryhmissään, heräsi mielenkiintoni tehdä opinnäytetyö aiheesta ja nimenomaan tarkastella kuvien käyttöä varhaisen tuen näkökulmasta. Varhaiskasvatuksessa varhainen tuki on nähty osana laadukkaan perustehtävän jatkumona kohti erityistä tukea (Heinämäki 2006, 9). Jätän tässä työssä käsittelemättä erityisen tuen näkökulman. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, kuinka

Tamperelaisessa Haukiluoman päiväkodissa kuvia käytetään lasten vuorovaikutuksen tukena. Kartoitan, millaisia hyötyjä ja haasteita kasvattajat kokevat kuvien käytöllä olevan ja minkälaiset valmiudet työntekijöillä on ollut kuvien käyttöön. Aiheen tarkastelu tapahtuu työntekijöiden reflektion kautta. Kokoan työn loppuun SWOT analyysin, jonka avulla aihetta voidaan työstää ja kehittää eteenpäin. Tutkimukseni kautta tavoittelemani hyöty liittyy varhaiskasvatuksen käytänteiden kehittämiseen. Tutkimukseni voisi toimia varhaiskasvattajille kannustimena ja uusien näkökulmien avaajana. Tässä työssä kuvilla tarkoitetaan PCS (Picture Communication Symbols) – kuvia.

1 TUTKIMUKSEN TAUSTAA

Kokemukseni mukaan päivähoidossa on ollut varsin yleistä, että kasvattajilta jää oivaltamatta se hyöty, miten puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointimenetelmiä(ks. luku 3) voidaan hyödyntää kaikkien lasten ohjauksessa ja opettamisessa. Olen lukuisia kertoja törmännyt siihen, että ryhmässä jollekin yksittäiselle lapselle käytetään kuvia vuorovaikutuksen tukena ja se saatetaan kokea kovin työläänä ja henkilöstön on joskus jopa vaikea sitoutua siihen. Taustalla saattaa olla näkemys siitä, että ne ovat kuntoutuksellisena menetelmänä nimenomaan erityistä tukea tarvitsevalle lapselle, eikä niitä sen vuoksi osata ottaa koko yhteisön käyttöön arkisessa toiminnassa.

Itse ajattelen, että tämän päivän yhteiskunnassa on edelleenkin liikaa yksilökuntoutusta. Se on ristiriidassa monien tutkimustulosten kanssa. Lapsen parhaaksi kuntouttajaksi mainitaan vertaisryhmä, ja siellä arkisten toimintojen kautta saatava tuki. Siksi peräänkuulutan kuntouttavaa työtettä, mutta tiedostan kyllä, että se on vahvasti liitoksissa asenteisiin, miten kukin kasvattaja näkee lapsen tukemisen. Taustalla saattaa olla myös tiedon puute. Jos ei ole tarpeeksi teoreettista taustatietoa siitä, kuinka kuvien käyttö lapsen vuorovaikutusta tukee, sitä ei myöskään koeta niin tärkeänä. Näen, että päivähoidon on annettava paras tukensa myös niille ryhmän lapsille, joilla ei ole minkäänlaista diagnoosia. On paljon sellaisia lapsia, joiden pulmat nousevat esiin arkisissa toiminnoissa. Lapsi ei esimerkiksi ymmärrä annettuja ohjeita, käyttää niukasti tai väärin kielellisiä ilmaisuja tai vuorovaikutus toisten lasten ja aikuisten kanssa on ongelmallista(Aro ym. 2004, 114).

Mielestäni kuntouttavasta työotteesta on nykyään kuitenkin kuvaavampaa puhua varhaiseen tukeen perustuvana työtapana. Uskon, että jokainen varhaiskasvattaja havaitsee ilman lääketieteellistä diagnoosia lapsen tuen tarpeen. Heinämäki (2005, 10) nostaa tärkeänä esiin, kuinka kannattavaa pienen lapsen tukeminen varhaisessa vaiheessa on. Kehityksen tukemisessa voidaan pienillä muutoksilla saada muutos aikaiseksi. Mutta mikäli tuen tarpeeseen ei vastata, ja se syvenee,

tarvitaan myöhemmässä kehitysvaiheessa ehkä jo monitahoisempaa ja pitkäkestoisempaa apua ja tukea asian korjaamiseksi. Siksi voin todeta Heinämäen tavoin, että varhainen tukeminen on kannattavaa niin inhimillisesti kuin taloudellisestikin.

Näen, että koulutuksen puutteella on vaikutuksensa kuvien käyttöön ottamiseen. Pitää muistaa, että kuvien käyttöön ottaminen on prosessi, joka käynnistykseen tarvitsee koulutusta. Koulutus muuttaa asenteita ja lisää tietoisuutta menetelmästä. Tässä opinnäytetyössä kiinnostukseni suuntautuu siihen, miten Haukiluoman päiväkodin ryhmissä tällä hetkellä kuvia käytetään vuorovaikutuksen tukena ja millaiset kokemukset heillä siitä on.

1.1 Laadullinen tutkimus tutkimusmenetelmänä

Laadullinen, eli kvalitatiivinen tutkimus pohjautuu todellisen elämän kuvaamiseen, siihen miten ihmiset jonkin asian kokevat. Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2009, 164) mukaan kvalitatiivisen tutkimuksen tyypillisiin piirteisiin kuuluu, että tutkija luottaa havaintoihinsa ja keskusteluihin tutkittaviensa kanssa enemmän kuin kyselytyyppisiin testeihin. Lähtökohtana tutkimukselle ei ole teorian testaaminen, sillä tutkija ei määrää sitä, minkä tutkittavat kokevat tärkeäksi. Tutkijan puolestaan on pyrittävä paljastamaan ennalta arvaamattomia seikkoja. Laadullisessa tutkimuksessa on olennaista myös kohdejoukon valinta. Se valitaan tarkoituksenmukaisesti, ei satunnaisotoksia hyödyntäen. Omalle tutkimukselleni valitsin kohteeksi Haukiluoman päiväkodin, koska tiesin siellä käytettävän kuvia aktiivisesti lapsiryhmissä. Sain Tampereen kaupungilta tutkimusluvan syyskuussa 2009, jolloin myös lähetin työyhteisölle kirjeen, jossa kiitin suostumuksesta tutkimukseen, ja kerroin lyhyesti työni aiheesta ja tulevista haastatteluista.

Minua kiinnostaa selvittää, minkälaisia kokemuksia kuvien käytöstä on ollut, kun niitä on käytetty osana koko ryhmän toimintaa. Laadullisessa tutkimuksessa on tarkoituksenmukaista hyödyntää sellaisia metodeja, joilla tutkittavat pääsevät ilmaisemaan luontevasti omaa kokemusmaailmaansa. Näitä voivat olla esimerkiksi osallistuva havainnointi, ryhmähaastattelut tai teemahaastattelu. Omassa tutki-

muksessani käytin teemahaastattelua. Toteutin sen ryhmähaastatteluna, eli haastattelin jokaista päiväkodin neljää tiimiä ja siitä kerron seuraavaksi.

1.2 Teemahaastattelu

Teemahaastattelussa haastattelu kohdentuu tiettyihin teemoihin, joista keskustellaan. Siitä puhutaan puolistrukturoituna menetelmänä sen vuoksi, koska se on lähempänä strukturoimatonta kuin strukturoitua haastattelua. Sen aihepiirit ovat kaikille haastateltaville samat, vaikka kysymysten tarkka muoto ja järjestys vaihtelevatkin. Kun haastattelu etenee tiettyjen keskeisten teemojen varassa, saavat haastateltavat paremmin äänensä kuuluviin ja heidän asioille antamat merkitykset tulevat keskeisiksi. (Hirsjärvi ja Hurme 2000, 48.)

Kun teemahaastattelu toteutetaan ryhmälle, tässä tapauksessa päiväkodin tiimille, sitä voidaan pitää vapaamuotoisena keskusteluna. Syy, miksi valitsin haastateltavakseni tiimit enkä yksittäisiä henkilöitä, oli se, että saan samanaikaisesti tietoa useammalta vastaajalta. Lisäksi ryhmähaastattelun etuna on, että myös aremmat henkilöt rohkaistuvat kertomaan kokemuksistaan. Voin todeta haastattelukokemukseni perusteella samaa kuin Hirsjärvi ja Hurme (2000, 61), että ryhmämuotoisessa haastattelussa osallistujat tuottavat monipuolisesti tietoa tutkittavasta asiasta. Haastateltavat myös kommentoivat asioita spontaanisti ja tekevät osittain hyviä huomioita toistensa kokemuksista ja vertailevat omiinsa. Monesti myös asiat ovat muistinvaraisia, joten toinen saattaa muistaa lisää johonkin toisen kertomaan asiaan. Haastattelijan rooli ryhmämuotoisessa haastattelussa on saada aikaan keskustelua ja ylläpitää sitä. Itse koin helpottavaksi, kun pystyi puhumaan kaikille haastateltaville yhtä aikaa ja välillä kohdentamaan kysymyksiä myös yksittäisille henkilöille tai tarvittaessa kysyä tarkennusta.

1.3 Tutkimuksen toteutus

Tutkimuksen empiirisen aineiston keräsin marraskuun 2009 aikana. Järjestin Haukilooman päiväkodissa teemahaastattelun jokaiselle neljälle tiimille. Tiimit työskentelevät eri-ikäisten lasten ryhmissä. Sammalsukat – ryhmässä on 12 alle kolmevuotiasta lasta. Usvapurojen ryhmässä on 21 kolme- neljävuotiasta, Kajakit ryhmässä on 14 viisivuotiasta ja Kaislakehdot ovat päiväkodin integroitu erityisryhmä, jossa on 12 kolme- viisivuotiasta, sekä erityistä tukea tarvitsevia lapsia että vertaislapsia (ikätasoisesti kehittyneitä). Jokaisessa ryhmässä on kaksi lisäpaikkaa, eli jokaisen ryhmän kirjoilla on kaksi ns. sopimuspäiväläistä mainitun ryhmäkoon lisäksi.

Kävin haastattelemassa henkilökuntaa neljänä tiistaina lasten päiväunien aikaan, jolloin osallistuminen koko tiimille oli mahdollista järjestää työajalla. Haastatteluihin osallistuivat kolmesta viiteen henkilöä. Lyhin haastattelu kesti puoli tuntia ja pisimmillään yhden tunnin. Tallensin haastattelut MP3 – soittimelle, jotka kotona siirsin tiedostoksi tietokoneelle. Kuuntelin tallenteet, jonka jälkeen litteroin, eli kirjoitin sanasta sanaan haastattelut auki tekstinkäsittelyohjelmalla. Haastattelurunгон olin koonnut neljän teeman ympärille. Haastattelun teemoja olivat vuorovaikutus, kielen kehitys, varhainen tuki ja kehittäminen. Näiden teemojen puitteissa keskustelimme kuvien käytöstä lapsiryhmässä. Ks. Liite1. Haastattelukysymykset.

1.4 Tutkimuksen luotettavuus

Olen pyrkinyt koko opinnäytetyön kirjoitusprosessin ajan siihen, että kirjoitan mahdollisimman yksityiskohtaisesti asioista, jotta lukijani saisivat selkeän ja ymmärrettävän käsityksen aiheestani. Tämän vuoksi kirjoitin raporttini tarinamuotoon, eli kuvaan teoriaa ja empiiristä aineistoa limittäin pitkin matkaa. Lopullisen päätöksen tein Tuomen ja Sarajärven (2009, 141) innoittamana. He pohtivat ajankohtaisena aiheena, että laadullisen tutkimuksen raportointi voi olla toisenlainen, menettämättä silti tieteellistä luonnettaan. Laadullisen tutkimusraportin ei tarvitse välttämättä noudatella perinteistä kaavaa. Itselleni sujuvampaa ja käytännönläheisempää on

käsitellä aihetta juuri tällaisessa tarinamuodossa. Olen myös kirjoittanut haastattelujen kertomuksista lainaukset juuri siten, kun he ovat asiaa pohtineet.

Ryhmämuotoisessa haastattelussa on kuitenkin riskinsä. Toisaalta ryhmätilanne rohkaisee yksittäisiä henkilöitä keskusteluun, mutta ryhmä saattaa myös ohjata näkemystä tiettyyn suuntaan. Joku saattaa kokea, että ei uskalla olla eri mieltä jos valtaosalla on yhtenevä mielipide. Tämä seikka tulee mielestäni huomioida tutkimuksen luotettavuudessa.

1.5 Aineiston analysointi SWOT- menetelmällä

Valitsin analysointimenetelmäksi SWOT- nelikenttäanalyysin, sillä se vastaa hyvin tutkimuskysymykseeni, millaisia hyötyjä ja haasteita kasvattajat kokevat kuvien käytöllä olevan vuorovaikutuksen tukemisessa. Nelikenttäanalyysi on mielestäni selkeä, sillä sen avulla saadaan ryhmiteltyä vaikuttavat tekijät hyvin havainnolliseen muotoon. SWOT- analyysia, eli vahvuuksien, heikkouksien, mahdollisuuksien ja uhkien arvioimista voidaan käyttää moneen eri tarkoitukseen. Analyysin kohde on tärkeä rajata, sillä kohteena voi olla esimerkiksi päiväkodin toiminta koko laajuudessaan tai vain osa sitä. Tässä tapauksessa analysoidaan kuvien käyttöä vuorovaikutuksen tukemisessa. (Lindroos ja Lohivesi 2004, 217.)

Nelikentän yläosassa tarkastellaan nykytilassa olevia vahvuuksia ja heikkouksia. Alaosassa luodaan tulevaisuuskuva, mitä mahdollisuuksia kuvien käytölle on ja millaisia uhkia siihen liittyy.

Strengths –Vahvuudet	Weaknesses -Heikkoudet
Opportunities -Mahdollisuudet	Threats -Uhat

Kuvio 1. SWOT-analyysialusta (Lindroos ja Lohivesi 2004, 218.)

Analyysin pohjalta voidaan tehdä päätelmiä, miten vahvuuksia voidaan hyödyntää ja miten heikkouksia voitaisiin muuttaa vahvuuksiksi. Tulevaisuuskuvaa tarkastellaan miten mahdollisuuksia voidaan hyödyntää ja miten uhkia voidaan minimoida. Tuloksena saadaan toimintasuunnitelma Haukiluoman päiväkodille siitä, mitä milllekin asialle pitää tehdä. (Lindroos ja Lohivesi 2004, 218.) Tässä opinnäytetyössä tulen analysoimaan ja pohtimaan haastattelujen antia pitkin matkaa. Jotta lukija saa selvän kuvan asiasta, kokoan työn loppuun SWOT nelikentän. Näin käsitelty tulee selkeästi tiivistettyyn muotoon ja kokoaa käsitellyn yhteen havainnollisessa muodossa.

2 VARHAINEN TUKI

Päivähoidon perustehtävään kuuluu ennaltaehkäistä lasten ongelmia. Viime vuosina on puhuttu paljon erityisestä tuesta, jonka rinnalla keskusteluun on tullut varhainen tuki. Ennaltaehkäisevä näkökulma on vahvasti liitoksissa varhaiseen tukeen, koska tarkoitus on vastata lapsen kasvun ja kehityksen riskitekijöihin ajoissa. Ennen lapsen tukeminen on liitetty vahvasti kuuluvaksi erityispäivähoitoon, mutta nykyisin tämä määrittely ei ole enää riittävä. Lapsen varhaisvuosina tapahtunut tuki ja tukitoimet voivat estää monien lisäpulmien syntymisen. (Heinämäki 2005, 8.) Olen samaa mieltä Heinämäen kanssa siitä, että varhaiseen tukeen perustuvalla työtavalla voidaan vastata nykypäivän yhä moninaisempiin tuen tarpeisiin. Olen kokenut käytännön työssä samaa, mistä Heinämäki (2006, 18) VarTu-hankkeen (varhaisen tuen vahvistaminen varhaiskasvatuksessa) raportissa kertoo. On havaittavissa, että erityispäivähoidon rakenteiden yhteensovittaminen koetaan ristiriitaisena lapsiryhmän jokapäiväisten tarpeiden kanssa. Varhaisessa tuessa on ennen kaikkea kyse uudenlaisesta lähestymistavasta lasten kasvatukseen.

”kyl mun mielestä pitää mennä koko ajan siihen suuntaan, et koko ryhmälle. Ei olis (kuvat) minään erityisenä juttuna. Mut oon mä sillee toistakin mieltä, et jokkut lapset kyl hyötyy siitäkin, et mennään ihan henk.koht sen kuvan kans ja näytetään paremmin. Mut kyl se, et koko ryhmällä on, niin se on kivaa kaikkien mielestä” (Kasvattaja Usvapuroilta)

Tämän pohjalta voidaan todeta, että ei tarvitse odottaa lapsen tuen tarpeen syvenemistä niin, että sitten vasta otettaisiin jotain ”erityistä” käyttöön. Vahvaan perusosaamiseen kuuluu, että yksilöllistä tukea osataan antaa ilman, että se kuormittaa yhteisön arkista toimintaa. Kun kuvat ovat osana lapsiryhmän arkea, sitä ei koeta erityisenä asiana, vaan lapset kokevat ne kivoina, niin kuin haastateltava toteaa. Heinämäki (2006, 15) lisää, että varhaisen tuen tulee olla kytköksissä lapsen päivittäisiin toimiin ja tuki toteutetaan lapselle tutussa ympäristössä, tässä tapauksessa päiväkodissa. Kun huomiota kiinnitetään työkäytänteisiin, aukeaa uudenlainen

näkökulma lapsen tukemiseen. Vuosina 2004 -2005 sosiaali-alan kehittämishankkeen osahankkeena toteutettu VarTu-hanke tähtäsi siihen, että varhaisen tuen menetelmät ja ohjaus vakiintuisi varhaiskasvatuksen työtapana (Heinämäki 2005, 11).

Tässä työssä tulen puhumaan varhaisesta tuesta, mutta haluan kertoa, että näen varhaisella tuella olevan myös inklusiivista ulottuvuutta. Varhainen tuki on lähestymistapa, joka pitää sisällään inklusiivisen ajattelun, koska se on sisältymistä ja mukaan kuulumista. Varhainen tuki on kasvatuksellista kuntoutusta ja kehityksen pulmien ennaltaehkäisyä (Heinämäki 2006, 10). Inklusioajattelun mukaan jokainen lapsi on tasa-arvoinen, yhteiskunnan jäsen ja voimavara, oli hänen tuen tarpeensa sitten pientä tai suurta. Inklusio perustuu yksilölliseen opetukseen ja yhteistoiminnalliseen oppimiseen. Se tarkastelee lapsen ja hänen ympäristönsä näkökulmasta sitä, miten oppimisen ja osallistumisen esteitä voidaan poistaa. (Murto 2007, 51.) Tämän pohjalta voin yhdistää varhaisen tuen ja inklusiivisen ajattelun, sillä kummassakin on kyse yksilöllisestä tukemisesta yhteisöllisen toiminnan kautta. Näen varhaisen tuen sekä ennaltaehkäisevänä työtapana, että inklusiona, sillä inklusio tähtää myös lapsen toiminnan edistämiseen. Se tapahtuu muokkaamalla ympäristöä sellaiseksi, jossa on mahdollisimman vähän esteitä lapsen oppimiselle ja toimintaan osallistumiselle.

Työkokemukseni on auttanut minua huomaamaan, että aika paljon lapsen tuen tarve on nimenomaan ympäristön tuottamaa. Kasvattajien onkin erittäin tärkeää ymmärtää, kuinka suuri merkitys arjen strukturilla lapsiryhmässä on. Sillä, miten kasvattajayhteisö toimii, voidaan ennaltaehkäistä monia ongelmia. Aro ja Siiskonen (2004, 164) kannustavat kasvattajaa kiinnittämään huomiota esimerkiksi ympäristön suunnitteluun, asioiden ja toimintojen ennakointiin, havainnollistamiseen ja selkeisiin sääntöihin, sillä näillä seikoilla voidaan tukea vuorovaikutusta ja oppimista. Kun lapsi saa mahdollisuuden itsenäiseen toimintaan, sillä on suora vaikutus itsetunnon kehitykseen.

3 PUHETTA TUKEVA JA KORVAAVA KOMMUNIKOINTI

Pienelle lapselle on aluksi riittävää, että hän ilmaisee tarpeitaan elein, ilmein, osoittelemalla ja eri äänenpainoilla tai kehollaan. Lapsen kasvaessa nämä keinot eivät enää yksin riitä ilmaisemaan sitä kaikkea, mitä hän haluaa ilmaista. Jos ympäristö ei ymmärrä lasta hänen yrittäessään ilmaista itseään, hän saattaa turhautua, suuttua tai vetäytyä vuorovaikutuksesta kokonaan. Samoin voi käydä silloin, jos lapsi ei itse ymmärrä kaikkea mitä hänelle puhutaan. Tällöin tarvitaan apuna jotakin puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointimenetelmää (Augmentative and alternative communication). (Ketonen, Salmi ja Tuovinen 2001, 49.)

Lapsi voi tarvita tukevaa ja korvaavaa keinoa puhumaan opetellessa tai tueksi kommunikointiinsa, jos ei tule ymmärretyksi tai itse ymmärrä mistä on kyse. Ne kehittävät varsin monipuolisesti lapsen kehittymätöntä kieltä. Puhetta tukevalla ja korvaavalla kommunikoinnilla tarkoitetaan keinoja, joilla pyritään täydentämään tai korvaamaan puhuttua kieltä. Sana tukeva korostaa sitä, että korvaavan kommunikoinnin tarkoituksina on täydentää ja edistää puhetta ja toisaalta myös tarjota keino sellaiselle ihmiselle joka ei myöhemmin alakaan puhua. (Tetzchner ja Martinsen 2000, 20.) Sanojen englanninkielisistä alkukirjaimista on saatu AAC- termi, jota usein käytetään puhuttaessa puhetta tukevista ja korvaavista kommunikointikeinoista (Ketonen, Salmi ja Tuovinen 2001, 49).

Tetzchner ja Martinsen (2000, 20) jaottelevat puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointijärjestelmät kolmeen pääluokkaan: manuaaliset, kosketeltavat ja graafiset merkit. Manuaalisilla merkeillä tarkoitetaan viittomia, kosketeltavat merkit on tehty muovista tai puusta ja graafisiin merkkeihin kuuluvat kaikki graafisesti tehdyt merkit. Niitä ovat mm. PCS- kuvat (Picture Communication Symbols), joiden käyttöä tämä opinnäytetyö käsittelee.

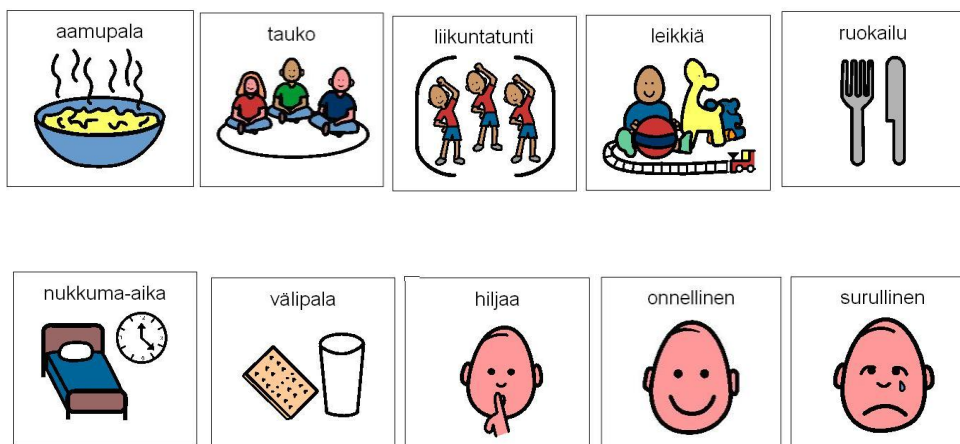
PCS- kuvat. PCS-kuvat (Picture Communication Symbols) ovat yksinkertaisia piirroskuvia. Suomenkielisinä on saatavilla yli 9000 PCS-kuvaa sekä värillisinä että mustavalkoisina. Kuvapankin päivitysoikeudet omistaa yhdysvaltalainen yritys Mayer-Johnson. Suomessa PCS-kuvien käyttö on yleistynyt valtavasti. Haastattelujeni perusteella voin todeta, että tähän lienee syynä niiden selkeys ja hyvä saatavuus.

”Ne on tosi selkeet” (Kasvattaja Sammalsukilta)

”PCS:t on selkeitä ja ne kuvaa toimintaa parhaiten” (Kasvattaja Kaislakehdoilta)

”niitä on tosi hyvin saatavilla” (Kasvattaja Kajakeilta)

Haukiluomassa kuvien hyvää saatavuutta selittää, että heillä on päiväkodissa käytössä kyseinen boardmaker – kuvaohjelma, josta tarpeeseen sopivia kuvia voi hakusanalla löytää. Samasta aihepiiristä, esimerkiksi hakusanalla ”ryhmä”, löytyy monia vaihtoehtoja. Ymmärrettävyyden vuoksi kannattaa valita yksi kuva yhdestä aiheesta. Lasten kanssa on hyvä yhdessä sopia, esimerkiksi millainen kuva tarkoittaa aamupiiriä ja mikä pienryhmiä. Kuvan teksti on muokattavissa, eli esimerkiksi alla olevissa mallikuvissa ”tauko” -kuva sopisi kertomaan aamupiiristä, jolloin siihen voi boardmaker -ohjelmassa vaihtaa sanan aamupiiriksi. Kaikissa päiväkoedeissa kuvaohjelmaa ei ole omana, syynä on varmasti sen korkea hinta. Mutta kuvia saa tarvittaessa myös kiertävien erityislastentarhanopettajien kautta tai puheterapeuteilta. Tässä muutama esimerkki erilaisista PCS – kuvista.

4 LASTEN ERILAISET LÄHTÖKOHDAT

Päivähoitokasvatuksessa lapsen perusoikeuksiin voidaan määrittää se, että hänet nähdään ainutlaatuisena. Hän saa sellaista kasvatusta, joka huomioi hänen yksilölliset tarpeensa palvellakseen hänen kehitystään ja mahdollisuuksiaan läpi elämän. (Kaipio 2000, 94.) Tämä ei ole kuitenkaan helppo tehtävä, koska yksilölliset piirteet ja tarpeet pitää huomioida myös lapsen toimiessa osana isoa lapsiryhmää (Koivunen 2009, 19). Tässä tuleekin vastaan käytänteiden kehittäminen sellaisiksi, että ne tukisivat koko ryhmän lasten toimimista. Varhaiseen tukeen perustuvalla työtavalla voidaan vastata tähän haasteeseen. Voidaan huomioida varhain tuen tarpeet ja toimia ennaltaehkäisevästi, ettei tuen tarvetta edes syntyisi. Kaipio (2000, 95) on sitä mieltä, että yksilö- ja yhteisönäkemyksiä tulisi entistä enemmän nivoa toisiaan tukevaksi kokonaisuudeksi. Voin päätellä hänen näkemyksensä viittaavan varhaiseen tukeen, koska hän korostaa, että kasvattajien tulisi vielä monipuolisemmin ymmärtää ja hallita yhteisö- ja ryhmäprosesseja ja nähdä niiden vaikutukset yksilökehitykseen.

Olen huomannut samaa kuin Alijoki (1998, 10) että perheissä välineellinen vuorovaikutus on huomasti lisääntynyt. Pientenkin lasten kanssa katsotaan paljon televisiota tai pelataan tietokoneella. Tämä on huolestuttavaa, sillä tällöin ihmisten välinen vuorovaikutus vähenee ja aloitteet tulevatkin välineen kautta. Olen päiväkodissa työskennellessäni pohtinut paljon sitä, että onko tämänkaltaisilla seikoilla vaikutusta koko ajan lisääntyviin kielenkehityksen pulmiin ja sen kautta haasteisiin vuorovaikutustaidoissa. Kerran eräs äiti kertoi lapsensa varhaiskasvatuskeskustelussa, että lapsi pelaisi tietokonetta monta tuntia illassa, ellei sitä kiellätä ja jos kiellätään, tulee kauhea huuto. Kun kysyin että kiellätkö, äiti vastasi että joskus, mutta useimmiten ei jaksa sitä huutoa kuunnella, niin tulee annettua periksi.

Herää ajatus, että tällaiseen periksi antamiseen saattaa osaltaan liittyä työelämän vaativuus. Vanhempi saattaa olla työpäivän jälkeen niin väsynyt, ettei jaksakaan tapella, tarkemmin sanottuna siis pysyä joukon johtajana, ja pitää rajoista kiinni. Väsyneenä antaa helpommin periksi ja tietokone toimii aina virkeänä ja valmiina seuraavana lapselle. Mutta mitä tällaisesta sitten pitemmällä aikavälillä seuraa. Ainakin lapsen ja aikuisen väliset keskustelut, asioiden ihmettelyt ja pohdinnat vähenevät. Nämä ei ole mitä tahansa seikkoja, sillä vuorovaikutuksessa toisten kanssa, lapselle syntyy käsitys itsestään ja samalla ympäristöstä, jossa hän elää. Uskon täysin siihen, että pieni lapsi kuitenkin valitsisi mieluummin aikuisen koneen sijasta, jos aikuinen vain on saatavilla. Koppinen, Lyytinen ja Rasku-Puttonen (1989, 81) toteavat vastaavaa, että lapsen kuulemalla ja käyttämällä kielellä on suuri vaikutus siihen, miten hän tulkitsee ja jäsentää ympäristöään.

Kulttuuriympäristön vaikutuksista kielenkehitykseen ja vuorovaikutustaitoihin kertoo Alijoki (1998,34). Hän korostaa, että kasvattajan on tiedostettava miten maahanmuuttajalasten kokemusmaailma voi vaikuttaa vieraan kielen oppimiseen. Lapsen kokemuksilla on samat vaikutukset vieraan kielen kuin äidinkielenkin oppimiseen. Tämän tiedostamalla, kasvattajat voivat huomioida paremmin myös toista kieltä äidinkielenään puhuvat lapset suunnitellessaan varhaiskasvatusta. Alle kolmivuotiaiden Sammalsukkien ryhmästä eräs haastateltava kertoi näin:

”mää muistan yhen maahanmuuttajataustaisen lapsen et kun sille näytti kuvaa niin ihan kuin olis uus maailma auennut. Että huomasi et se ymmärsi kun ei meillä ollu yhteistä kieltä niin se kuva oli sit sellainen millä me kommunikoitiin”

Ajattelen, että varmasti lapsi on uudessa kulttuurissa kokenut turvaa ja iloa, ymmärtäessään mitä aikuinen häneltä odottaa. Vielä huomioiden, että päiväkotiympäristönä eroaa valtavasti omasta kodista. Kuvan mukaan ottaminen jokaiseen uuteen tilanteeseen, auttaa hahmottamaan mitä tarkoitetaan ja sitä kautta lapsi myös oppii yhdistämään kuvan tarkoittamaan jotakin tiettyä toimintaa. Näin myös sanavarasto karttuu, joka edistää puhumaan oppimista. Haukiluomassa on aika paljon maahanmuuttajataustaisia lapsia, ja äidinkielten erot tuovatkin omat haasteensa vuorovaikutukseen. Pitkäsen ym. (2001, 83) mukaan silloin kun lapsi ei

ymmärrä tai hahmota kuulemaansa, hän hyötyy visuaalisesta tuesta kun voi ottaa käyttöönsä myös näköaistinsa. Tällöin oppimisen mahdollisuudet kasvavat.

Lapset tulevat siis hyvin erilaisista kodeista ja perhekulttuureista. Tämä tuo haasteita varhaiskasvatukseen, kun lasten valmiudet ovat moninaisia. Tähän Mäkelä (2009) toteaaakin osuvasti, että oppiminen vaatii pohjaksi kokemuksen hyväksytyksi tulemisesta, sillä se antaa lapselle uskoa yrittämiseen. Hän kuvailee kokemuksen omasta vääränlaisuudesta olevan lamauttava voima. On vanhakantaista ajatella, että lapsi pitäisi korjata oikeanlaiseksi ja että hänen tulisi olla riittävän helposti ohjailtava, mahdollisimman samanlainen kuin muut. Hyvin toimiva päivähoitoryhmä voi olla lapsen kehityksen vahvuustekijä. Sillä, miten päivähoitoryhmässä toimitaan, on valtava merkitys ryhmän kaikille lapsille. Itse näkisin tämän pohjalta, että lapsen tuen tarve on aina haaste kasvattajille. Olen kuullut joskus puhuttavan eritasoisista lapsiryhmistä. Mielestäni tulee puhua kuitenkin erilaisista lähtökohdista tulevista lapsista. Jokainen lapsi haastaa kasvattajat etsimään juuri hänelle sopivat keinot oppia ja saada positiivisia kokemuksia oppimisestaan. Pidän äärettömän tärkeänä, että kasvattajat arvioivat toimintatapojaan jatkuvasti, sillä se, mikä toimi edellisenä vuonna, ei välttämättä vastaa lasten tämänhetkisiä tarpeita. Heinämäki (2006, 9) korostaa samaa, että varhaiseen tukemiseen ja tuen tarpeen ennaltaehkäisyyn kuuluu tärkeänä osana kasvatusympäristön arviointi ja kehittäminen.

5 KOHTI YHTEISTÄ VIESTINTÄÄ

Lapsuudesta lähtien koko elämänkaaren ajan itsensä ilmaiseminen on tärkeää. Mahdollisuuteen ilmaista itseään ja vastaanottaa viestejä liittyy vahvasti ihmisen itsenäisyyden, itsekunnioituksen ja omanarvon tunne. Puheen rinnalla käytetään paljon sanatonta viestintää, kuten eleitä, ilmeitä, toimintaa ja osoittamista. Kuvilla voidaan myös viestiä. Itse asiassa kuvallinen viestintä on jokapäiväistä, sillä jokainen meistä vastaanottaa joka päivä kuvallisia viestejä sen enempää sitä ajattelematta, esimerkiksi liikenteessä liikennemerkkien tai katumainosten muodossa. (Tikoteekki 2007,3.)

Eri lapset tarvitsevat kuvia eri asioihin. Joku tarvitsee niitä ilmaisun välineenä, kun taas toiselle ne helpottavat ymmärtämistä. Kolmannelle ne antavat avun päivittäisistä toiminnoista selviytymiseen omatoimisemmin. (Tikoteekki 2007, 3.) Haastatteluissa korostui yleisesti kuvan apu ymmärtämisessä ja oman toiminnan ohjailussa. Myös Launonen (2007, 157) kiteyttää, että kuvien käytöllä tuetaan lapsen puheen ymmärtämistä ja sen kautta kielen ja vuorovaikutuksen kehitystä. Lisäksi kuvat tarjoavat väliaikaisen viestinnän keinon silloin, kun lapsen ja hänen ympäristönsä välinen vuorovaikutus ei toimi vielä riittävän hyvin pelkän puheen avulla. Nämä olivat myös Haukiluoman päiväkodin syyt kuvien käytön aloittamiseen ja ylläpitämiseen kaikissa ryhmissä. Äidinkielten erot tuovat myös oman haasteensa kommunikointiin. Näkisin, että tämä on myös yksi syy kuvien käytön laajamittaisuuteen, verraten moneen muuhun päiväkotiin. Kuvien käyttö oli alun perin lähtenyt liikkeelle päiväkodin integroidusta erityisryhmästä, mutta hyvät kokemukset siitä, kuinka ne helpottavat niin lasten kuin työntekijöidenkin arkea, olivat saaneet myös muut ryhmät aloittamaan kuvien käytön.

”kun siihen kuvien käyttöön on ite oppinu ja se on tullu automaattiseksi, niin jotenkin se kaikin puolin helpottaa ihan tätä työtäkin ja etenkin kun uuden ryhmän kans syksyllä aloteltiin. Ei oo viä sellasta lapsilla, tila on vieras ja kaikkee niin siinä kyl kannattaa panostaa.

Selkeesti niin kun rauhoittaa ja rutinoittaa ja helpottaa ihan tätä arjen toimintaa ja lua turvaa” (Kasvattaja Usvapuroilta)

” ne helpottaa jo omaa työtäkin, kun ennen meillä oli kenkähylyissä nimet niin ne oli siä ihan sekasin, mut nyt kun meillä on kuva siä niin lapset osaa ite viedä ne paikalleen. Ihan selkeesti se kuva on auttanu kun ne tietää et kuka on omena ja kuka auto ja kuka mikäkin” (Kasvattaja Sammalsukilta)

On tärkeää, että kasvattajat tunnistavat lapsen tuen tarpeen arjessa, mutta toisaalta näiden vastausten pohjalta aloin pohtia, että kuinka paljon kuvien käytöllä haetaan helpotusta kasvattajien omaan työhön. Voi olla, että aikuisen ei tarvitse niin paljon käyttää suoraa ohjausta, ja nimenomaan se saatetaan kokea työtä helpottavana seikkana. Mutta toisaalta näin toimimalla, lapsi saa mahdollisuuden toimia oma-aloitteisesti ja itsenäisesti.

”sellanen perusturva tulee lapselle siitä kun se hahmottaa päivän kulun ja ei mee energiaa siihen, että sun tarttee koko ajan vaan muita seurata ja apua mitäköhän sitten ja näin. Pystyy niin kun keskittäään voimavaransa oppimiseen ja leikkiin” (Kasvattaja Kaislakehdoilta)

”kylä nää kuvat niin ku korvaa kun ei lapset osaa lukee, suurin osa ei” (Kasvattaja Kajakeilta)

Sosiaalisen vuorovaikutuksen lähtökohtana on oltava avoin ja luottamuksellinen ilmapiiri. Sosiaalipedagogisesta viitekehyksestä katsottuna haastateltavien kokemukset viittaisivat juuri arkilähtöiseen ajatteluun, he haluavat tukea lasten osallisuutta. On tärkeää, että lapsi voi kokea olevansa ymmärretty ja kuultu, yhtenä joukossa. Osallisuuteen liittyy lapsen tietoisuus omasta roolistaan ja siitä, mitä häneltä odotetaan. Sosiaalipedagogiikassa korostuu arkilähtöisyys, osallisuus ja yhteisöllinen näkemys. Yhteisöllisyys perustuu aina tasa-arvoiseen vuorovaikutukseen, jota kuvien käytöllä voidaan lähestyä. Mielestäni tässä on myös voimakkaasti läsnä varhaisen tuen näkökulma. Joku lapsi tarvitsee kuvan tukea enemmän kuin toinen, mutta se ei korostu, koska kuvat ovat osana yhteisön arkipäivää. Oman kokemukseni perusteella voin myös sanoa, että jos ryhmään tulee uusi lapsi jolla on tuen tarvetta, sitä ei koeta kasvattajayhteisössä kuormittavana, kun kyseinen tukimuoto on jo hallinnassa ja osana arkea. Ellei näin olisi, lapsen yksilöllinen tukeminen kuvakommunikointia hyödyntäen olisi ehkä täysin uusi asia, ja se saatettaisiin kokea taakkana tai vaikeana sisällytettäväksi toimintaan.

Kasvattajat ovat kokeneet kuvien käytön lisäävän lapsen omatoimisuutta ja sen kautta synnyttävän onnistumisen kokemuksia. Itse kuvia käyttäneenä olen kokenut vastaavaa. Kuvat auttavat lasta säätelemään omaa toimintaa ja käyttäytymistä, kun hän on sekä kuullut, että nähnyt mitä häneltä odotetaan. Lapsi on saattanut turvautua hetkellisesti kuvan tukeen tietyssä kehitysvaiheessa, ja kun hänen muistinsa kehittyy, hän pärjääkin jo pelkän kuulemansa avulla.

Pienillä lapsilla, joilla puhuminen alkaa vähitellen ilmaantua, saattaa kielen oppiminen olla helpompaa, koska kielen sisältö on kehittynyt jo aika pitkälle kuvien käytön ansiosta. Launonen (2007, 159) on myös havainnut vastaavaa ja toteaa, ettei lapsen tarvitse enää samanaikaisesti keskittyä sekä kielen muodon että sisällön opetteluun, vaan puhe kytkeytyykin jo varsin rikkaaseen kieleen. Saattaa olla, että Launonen tarkoittaa tällä nimenomaan passiivisen sanavaraston karttumista. Se toimii pohjana puhumaan oppimisessa. Toisaalta tämä saattaisi liittyä ennakointiin, sillä Heinämäki (2006,40) on todennut lapsen kielen kehityksen hyötyvän siitä, että hän voi ennakoita tulevaa ja yhdistää kuulemansa sanat tuttuihin tilanteisiin.

Kun kaikkien lasten kanssa käytetään kuvakommunikaatiota puhetta tukemassa, lähestytään tasa-arvoisempaa vuorovaikutusta. Näin voidaan välttää myös aikuisen virhearvioinnit siitä, miten paljon lapsi ymmärtää. Vaikka lapsi jo puhuisikin ymmärrettävästi, kuvien käytöllä voidaan silti vahvistaa sosiaalisia taitoja, koska lapsi kykenee parempaan vuorovaikutukseen myös vieraiden aikuisten ja vertaisten kanssa. (Ketonen ym. 2004, 178.) Oman kokemukseni perusteella voin todeta, että etenkin uusien tilanteiden ennakoimisessa kuvasta on apua. Lapsi tietää mitä tapahtuu ja osaa paremmin toimia muuttuvissa tilanteissa. Tämä ennaltaehkäisee esimerkiksi lapsen levotonta käytöstä joka taas vaikuttaa siihen, miten muut hänet kokevat. Heinämäen (2006, 15) mukaan on tärkeää, että kasvatuksellinen tuki kohdistuu sellaisiin toimintoihin ja tilanteisiin, joka edesauttaa lasta toimimaan lapselle ominaisella tavalla.

5.1 Kuvat kielenkehityksen tukena

Puheen ymmärtämisen ja tuottamisen tukeminen kulkevat käsi kädessä (Ketonen, Palmroth, Röman, Salmi ja Poikkeus 2004, 188). Jotta lapsi voisi ilmaista oman mielipiteensä, hänen on ymmärrettävä muiden puhetta. Niin kuin aiemmin mainitsin, pienen lapsen puheen ymmärtämisen pulmat ovat vaikeimmin havaittavissa kuin puheen tuoton pulmat. Lapsi rutinoituu nopeasti ja kasvattajilta saattaa jäädä huomaamatta, ettei lapsi ymmärrä puhetta. Hän toimiikin vaan sen vuoksi oikein, koska toiminta on tuttua. Tämä saattaa paljastua lapsen vastatessa kysytyyn väärin, tai hän toimii erilailla kuin on pyydetty.

”kyllä mä nään, että mamu- lasten kanssa kuvien käytöstä on ollut paljon hyötyä, koska aina ei voi olla varma mikä se ymmärtämisen taso on. Lapset kun oppii nopeesti rutiinien kautta ja sit uus tilanne paljastaa et ei ymmärrä, vaan onkin ehkä tehny niin kun on totuttu” (Kasvattaja Kajakeilta)

Aro ja Siiskonen (2004, 175) toteavat, että lapsi jonka kieli on puutteellinen, on riippuvaisempi konkreettisista tilannevihjeistä, koska hän ei kykene soveltamaan oppimiaan asioita yllättäen vaihtuvissa tilanteissa. Kun aikuinen käyttää kuvaa vihjeenä, lapsi muistaakin tilanteeseen liittyvän säännön tai toimintatavan. Haukiluomassa alle kolmivuotiaiden Sammalsukkien ryhmässä on koettu kuvien käytön vahvistavan lapsen ymmärtämistä, koska lapset ovat pieniä ja vasta opettelevat puhumaan.

”kun antaa sanallisia ohjeita niin selkeesti ne ymmärtää paremmin kun näkee kuvan. Ihan selkeesti huomaa esimerkiks kun katotaan päiväjärjestystä et ne tietää mitä ne kuvat tarkoittaa. Varsinkin noi maahanmuuttajalapsset hyötyy niistä jotka viä vähemmän ymmärtää suomea. Ja jotenkin sen ymmärtämisen näkee siinäkin, et ne niin kun toistaa sitä kuvan sanaa tai asiaa ja hakee ja maistelee sitä. Esimerkiks vessassa kerran kun siä on ne käsi pesukuvat niin laps näytti kuvaa ja katto mua, selkeesti haki nimee sille asialle” (Kasvattaja Sammalsukilta)

Tässä lapsi on ikään kuin hakenut varmistusta aikuiselta, tekeekö hän nyt oikein. Silmissäni näen, kun pieni lapsi katsoo kasvattajaa ja hakee reaktiota, onko hänen ilmeensä luettavissa kielteiseksi vai myönteiseksi. Kun aikuinen on vahvistanut kuvan viestiä ilmeillään, eleillään ja kertaamalla ”joo, pestään kädet”, se auttaa

lasta säätelemään omaa käyttäytymistään, sillä hän tiedostaa mitä häneltä odotetaan.

Koska pienten ryhmässä painottuu kielen opettelu, siellä kuvat ovat hyvänä apuna lapsen sanavaraston kartuttamisessa joka onnistuu hyvin arjen toimintojen lomassa. Aron (2004, 242) mukaan lapsi pystyy vasta yli kolmivuotiaana toimimaan puhtaasti pelkän kielen avulla, ilman näönvaraista tukea tai selvää muistikuvaa vastaavasta aiemmasta toiminnasta. Tästä voinkin päätellä, että mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä enemmän aikuisen mallilla on merkitystä. Aro (2004, 165) huomauttaa Siiskosen kanssa, että kun aikuinen nimeää asioita puhuessaan, toistaen sekä laajentaen lapsen ilmaisuja, hän samalla viestii lapselle että häntä ymmärretään ja hänen jutuistaan ollaan kiinnostuneita. Aikuinen kannustaa tällä tavalla lasta vuorovaikutukseen ja itsensä ilmaisemiseen.

Aro ja Adenius-Jokivuori (2004, 257) kertovat, että lapsi jonka kieli on puutteellinen, voi joutua päivän aikana niin paljon ponnistelemaan ymmärtääkseen puhuttua, että hän väsy. Tämä taas tuo mukanaan levottomuutta ja saattaa näkyä muiden häiritsemisenä, koska lapsi paikkaa puutteellista kieltään toiminnalla. Kun lapsen kielelliset taidot ovat puutteellisia, hän helposti tukeutuu sanattomiin viesteihin ja monesti niistä tuleekin väärinkäsityksiä. Haukiluomassa Kaislakehtojen ryhmästä eräs kasvattaja kertoi, kuinka esimerkiksi konfliktitilanteessa kuva tukee ymmärtämistä.

” jos ei muuten päästä selvittää mistä paha mieli lapsella johtuu, niin sitten selitetään ja näytetään samalla kuvasta että miksi nyt toimitaan näin. Tai että kun sää nyt siellä nukkarissa huusit, niin olet täällä vähän aikaa. Muut ei saa nukuttua, ei saa huutaa. Ja tällön tuodaan selvennystä tunteisiin kuvilla et mikä harmitti. Paljon meillä on käytössä just surusuu- ja hymysuu kuvat”

Joillakin lapsilla oman käyttäytymisen sääteleminen on vaikeaa, niin kuin oman kokemukseni ja tämänkin vastauksen avulla voin päätellä. Siinä saattaa olla taustalla lapsen ristiriitaisuus siitä, mitä häneltä odotetaan. Heikko kieli voi olla osa syy väärinkäsityksiin. Ketonen, Salmi ja Tuovinen (2001, 35) huomauttavat, että usein keskittymättömän, levottoman ja häiritsevän lapsen perusongelmana saattaa olla juuri kuullunymmärtämisvaikeus. Aro ja Adenius-Jokivuori (2004, 257) lisäävät,

että aikuisen apu tällaisten tilanteiden jäsentämisessä on lapselle tarpeen. Vaikka lapset ovat tietoisia tunteista, ja osaavat jo nimetä niitä, heidän kykynsä ymmärtää syy-seuraus suhteita saattavat olla heikkoja. He tekevät usein havainnot ja tulkinnot vain omasta näkökulmastaan, kun eivät vielä osaa erottaa tarkoituksellista ja tahatonta tekoa toisistaan.

Kielellä on suuri merkitys sille, millaiseen sosiaaliseen vuorovaikutukseen lapsi kykenee. Jos kieli on heikko, se tuo mukanaan monenlaisia pulmia. Oman kokemukseni pohjalta voin todeta, että tällainen lapsi tarvitsee kovasti aikuisen tukea esimerkiksi leikkiessään muiden kanssa. Aikuinen voi tarvittaessa ohjata leikin kulkua ja olla lähellä kuulemassa, jos lapsi kaipaa apua kommunikointiinsa. Kokemusteni ja haastattelujen perusteella voin todeta, että kuvan näkeminen tukee kuullun viestin ymmärtämisessä ja lapsi voi paremmin jäsentää tapahtuneen.

Aro, Närhi ja Räsänen (2001, 153) korostavat, että kasvattajien on tärkeää oppia erottamaan ymmärtämisen ja ilmaisemisen vaikeus tarkkaamattomuudesta ja tottelemattomuudesta. On tärkeää nähdä, millaiset vaikutukset puutteellisella kielellä on vuorovaikutuspulmien syntyyn. Esimerkiksi konfliktitilanteissa, joista Kaislakehtojen kasvattaja kertoi, aikuisen tehtävänä on selvittää lyhyesti ja yksinkertaisesti lapselle miksi nyt ollaan ”jäähypenkillä”. Vastaavanlaisissa tilanteissa kaikki haastattelemani tiimit olivat kokeneet kuvien käytöstä olevan hyötyä, sillä kuvien avulla lapsen on helpompi hahmottaa syy-seuraus suhteita. Kuvien avulla voidaan kerrata mitä tapahtui. Seuraavassa kappaleessa siirryn tarkemmin pohtimaan, millainen vaikutus kuvien käytöllä voi olla lapsen itsetunnon tukemisessa.

5.2 Itsetunnon vahvistaminen kuvien avulla

Kasvattajan yksi tärkeimmistä tehtävistä on tarjota lapselle mahdollisuuksia onnistua itsenäisessä toiminnassa. Lapsen itseluottamus lisääntyy, kun hän selviytyy itse oikeatasoisesta tehtävästä (Latva 2001, 241). Koska lapsen ajattelu pohjautuu pitkälti kieleen, tämä tuo haasteen kasvattajille. Kuvien keinoin voidaan tukea lapsen ajatteluketjua, esimerkiksi vaiheistamalla tehtävä asia. Tämä tietenkin vaatii kasvattajalta lisäksi myönteistä suhtautumista lapseen ja sitä, että hän huomaa

onnistumiset ja kannustaa tekemään itse. Oppimistilanteiden lisäksi lapsen ajattelutaitojen kehittyminen tulee ilmi sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja käytännön tilanteissa (Nevalainen, Juvonen-Nihtinen ja Lappalainen 2001, 122).

Olen havainnut työssäni vastaavaa, mitä myös Laine (2005,49) teoksessaan kuvailee. Hän kertoo kielellisten valmiuksien kytkeytyvän vahvasti lapsen itsetuntoon. Itsetunnoltaan heikko lapsi harvemmin pystyy esimerkiksi ratkaisemaan konfliktitilanteita kielellisesti ja hänen kielelliset ilmaisunsa ovat suurpiirteisiä, niistä puuttuu nokkeluus. (Laine 2005, 49.) Eräässä lapsiryhmässäni oli lapsi, jonka kielelliset taidot olivat heikot. Hän ei pystynyt selvittämään leikki-tilanteessa tulleita erimielisyyksiä, joten hän turvautui usein itkemiseen tai syyttelemiseen. Laine (2005, 48) sanoo tällaisen toiminnan taustalta löytyvän usein heikon itsetunnon. Se heijastuu sosiaalisissa suhteissa, ja vuorovaikutustilanteissa on tavanomaista, että lapsi saattaa tällaisessa tilanteessa vaikka poistua paikalta. Itse näkisin, että useimmiten näillä seikoilla on yhteyttä. Jos lapsi alkaa esimerkiksi itkeä ja syytellä, se on myös avunhuuto aikuiselle, että hänen apuaan tarvitaan tilanteen selvittämiseksi.

Mielestäni aikuisen rooli tällaisen lapsen tukemisessa on todella suuri. Kun lapsi ei pärjää sosiaalisessa kanssakäymisessä kielellisesti, lapsi tarvitsee aikuisen tukea. Tämä on täysin yhteydessä aiemmin kertomaani esimerkkiin ymmärtämisen vaikeudesta. Jos lapsi usein ymmärtää asioita väärin, niin totta kai se vaikuttaa siihen, millaisena hän itsensäkin kokee, ja tämä saattaa tuoda jopa pelkoa sosiaalisia tilanteita kohtaan. Voi myös alkaa negatiivisuuden kierre, jos asiat jäävät puolin ja toisin ymmärtämättä. Jos lapsi kokee kerta toisensa jälkeen epäonnistumisia, hänen saattaa olla vaikea solmia ystävyys-suhteita. Ristiriidat voivat yllättää tahtomattakin, kun kieli ei riitä kanssakäymisessä muiden lasten kanssa. Vauras (2002, 67) kertoo, kuinka tärkeää aikuisen on tukea lapsen ajattelua juuri vihjein, esimerkein, mallintamalla, selostamalla ja palautetta antamalla. Mielestäni visuaalisuutensa vuoksi kuvat ovat tässä kohtaa mitä parhain kasvattajan työväline. Vauras toteaaakin artikkelissaan päiväkodilla olevan merkittävän roolin ja mahdollisuudet lapsen ajattelun tukemisessa ja ohjaamisessa erilaisissa toimintatilanteissa.

”kuvat helpottaa keskittymistä, ja varsinkin niillä, joitten kieli on puutteellinen. Ne lisää mielenkiintoa tehtävään asiaan ja tukee ymmärtä-

mistä. Monilla on se, että jos ei ymmärrä niin ei jaksakaan olla” (Kasvattaja Kaislakehdoilta)

Itse ajattelen, että kun lapsi saa kuvasta visuaalisen tuen toiminnalleen, hän pystyy jo ikään kuin ajatuksen tasolla hahmottamaan tulevan toiminnan. Kasvattajat voivat vaikuttaa positiivisesti lapsen itsetunnon kehitykseen kannustamalla ja kehumalla häntä onnistumisissaan. Kun lapsi saa kiitosta ja kannustusta, hän saa tunteen omasta osaamisestaan. Huhtanen (2005, 19) täsmentää itsetunnon ja minäkuvan muodostuvan vuorovaikutuksessa. Vuorovaikutus tuottaa lapselle toimintakyvyn, joka on yksilöllinen voimavara ja suoja mekanismi ongelmien esiintyessä. Hän kertoo, että kielteisillä ja epäonnistuneilla oppimiskokemuksilla on heikentävä vaikutus lapsen minäkuvaan. Siksi onkin tärkeää panostaa ennaltaehkäiseviin toimintatapoihin. Haastattelemani kasvattaja pohti näin:

”...jotenkin lapsen minäkuvaankin, et kun pystyt sitä omaa käyttäytymistä hallita. Sä tietät mitä tapahtuu, mitä on seuraavaks. Jos sulla ei oo kuvia selkiyttämässä siinä, sä voit omalla käytöksellä sulkee pois, sä et pääse leikkiin. Sä annat huonon kuvan itsestäsi muille jos riehut, sit tulee se kierre ettei me oteta tota leikkiin. Kyllä mun mielestä ne kuvat selkiyttää sitä struktuuria niin, että lapsen minäkuvakin on positiivisempaa” (Kasvattaja Kaislakehdoilta)

Tästä voin päätellä, että kuvien käyttö ennaltaehkäisee lapsen ei-toivottua käytöstä. Kokemukseni on myös osoittanut, että lapsi pystyy huomattavasti paremmin ohjailemaan omaa toimintaansa ja olemaan ”tilanteen tasalla” ja tällä on positiivista vaikutusta lapsen itsetunnon kehitykseen. Näen vahvasti, että kuvien käyttö on varhaista tukea ennaltaehkäisevässä mielessä, lisäksi se on myös varhaista puuttumista jo havaittuihin vuorovaikutusongelmiin, jolloin ongelmiin tartutaan ennen kuin ne kasvavat liian suuriksi.

Jotta kasvattaja voi tukea jokaisen ryhmässä olevan lapsen myönteistä kehittymistä, hänen on Kaipion (2000, 98) mukaan ymmärrettävä, että itse asiassa juuri yksittäiset tilanteet leikeistä opetustilanteisiin ja kaikkiin arjen toimintoihin ovat vaikuttamistilanteita. Juuri arjen käytäntöjen taustalla tulee olla ajatus, että niillä vaikutetaan lapsen kehitykseen persoonana. Tämän vuoksi mielestäni on tärkeää, että kasvatusyhteisössä pohditaan, millaista tukea lapsen kommunikointi edellyttää. Heinämäki (2006, 44) tähdentää, kuinka tärkeää kasvatusyhteisössä on se, että

viestinnän tavat ovat monimuotoiset, jotta jokaista lasta voidaan kannustaa viestintään – ei pelkkään puheeseen, vaan kaikkeen vuorovaikutukseen.

5.3 Kuvat jäsentävät lapsen arkea

Kasvattajan tehtävä lapsen kasvun tukijana on hyvin monimuotoinen. Aikuisen merkitys korostuu, mitä pienemmästä lapsesta on kyse. Kasvatuksen tavoitteena ei saa olla yksilön sopeuttaminen ympäristöönsä, vaan ympäristön tulee muuttua yksilöiden tarpeiden mukaan. Siksi näen tärkeänä, että varhaiskasvattajat muokkaavat ympäristöä jatkuvasti sen mukaan, miten lasten tarpeet muuttuvat. Skinnari (2001, 93) korostaa, että lasten tarpeiden tulisi olla kasvattajien jokapäiväinen tutkimustehtävä. Itse näen, että jos kasvattajat ajattelevat lapsen tukemista toiminnan mahdollistamisena, voidaan puhua myös ympäristön joustamisesta. Tällöin kasvattajat ovat avoimempia lapsen yksilöllisyydelle ja sen huomioimiselle arjessa, juuri sillä periaatteella, että kaikki lapset tarvitsevat tukea, toinen vaan hieman enemmän kuin toinen.

Päiväjärjestys auttaa ennakoimaan. Haukiluoman päiväkodissa jokainen ryhmä käyttää kuvitettua päiväjärjestystä, jonka he käyvät lasten kanssa läpi heti aamukokouksen yhteydessä. He jakavat kuvin lapset pienryhmiin, jotta jokainen hahmottaa mihin porukkaan kuuluu. On esimerkiksi askartelun kuva, jonka kohdalla on lapsen oma nimi ja logo, vaikka Kaisa ja kukan kuva. Tällöin lapsi näkee, hahmottaa ja muistaa mihin hän on seuraavaksi menossa.

Kasvattajat ovat kokeneet samoin kuin Ketonen ja Palmroth ym. (2004, 181), että kun lapsi näkee kuvitetusta päiväohjelmasta mitä päivän aikana tapahtuu, hän keskittyy paremmin toimintaan. Hänen ei esimerkiksi tarvitse odotella ovella koska häntä tullaan hakemaan. Haukiluomassa kasvattajat kertovat kuvitetun päiväjärjestyksen läpikäymisen olevan tärkeänä rituaalina, sillä lapset hahmottavat kuvista parhaiten päivän kulun. Myös silloin kuvista on koettu erityistä hyötyä, kun lapsi on aloittanut ryhmässä kesken kauden.

”lapsilla ne selkiyttää. Vois kuvitella, että jos laps ei vaikka ymmärrä niin kyllä se voi aika kaoottiseksi olonsa tuntea. Että niinku selkiyttää ja luo sitä turvaa kun tietää mitä tapahtuu ja voi kuvista ennakoida ja että mikä se toiminta nyt oli”(Kasvattaja Kajakeilta)

”selvästi näkee et se hyötty kun tää päiväkotimaailma on muutenkin ihan uus maailma verrattuna kotiin. Sille selkiytyy mitä tehdään ja sit se ihan iloissaan näyttää viimeistä koti- kuvaa ja sanoo: äiti tulee. Et kyl aattelisin et ne kuvat sitä turvaa lapselle tuo” (Kasvattaja Kaislakehdoilta)

Tämä on vuorovaikutuksen vahvistamista ja varhaista tukea, kun annetaan lapselle myös visuaalinen tuki. Heinämäki (2005, 60) kertoo, että päiväjärjestystä ylläpitämällä voidaan tukea niin lapsen kieltä, muistia kuin myös auttaa lasta ennakoimaan tilanteita ja odotuksia, jotka häneen kohdistuvat.

Kuvitettu päiväjärjestys voi myös helpottaa lasta, jos hän tulee päiväkotiin kesken päivän. Kaislakehtojen kasvattaja totesi, että voisi olla todella vaikeaa hahmottaa missä vaiheessa päivää ollaan menossa, ellei kuvia olisi. Hän kertoi esimerkin:

” laps tuli myöhemmin kun oli aamulla jossain. Kun se tuli, niin vaihdettiin kuulumiset ja mä kattoin kun se meni siitä sit suoraan kuville (päiväjärjestys) ja katto et mitäs tänään ja katto missä hän on ja mihin pienryhmään kuuluu. Että jaaha, näin täälä toimitaan. Ja sieltä se näki et hei missä mennään. Määkin ite katoin et kappas, se on jo niin sisäänrakennettu niille”

Haastatteluista tuli myös ilmi, että lapset ovat luonnostaan kiinnostuneita kuvista. Lapsille on tärkeää, kun he näkevät kuvista etukäteen päivän toiminnot ja aikuinen käy ne heidän kanssaan läpi ja selostaa ne vielä(Ketonen, Palmroth ym. 2004, 182).

”ne tykkää niistä (kuvista) kauheesti ja sit kun ne on ne mitkä ne tietää. Aina kun katotaan päiväjärjestystä niin aina et mä mä mä. Ne haluis kertoo kun ne tietää ne” (Kasvattaja Usvapuroilta)

”lapselle on tärkeä se päiväjärjestys, se rutinoituu kun käydään päivää läpi ja se taas luo turvaa. Ne hahmottaa hyvin sen kuinka pitkä aika on viä ennen kun lähetään kotiin” (Kasvattaja Kajakeilta)

” ohan se kyl ihan totta, et jos niitä kuvia ei tuolla oo, niin kyllä jokkut lapset on ihan hukassa. Että jos sää aamupiirin jälkeen, leikin jälkeen et tiiä mihin sun pitää mennä, niin on se yhtä pyörimistä täällä. Että kyllä pitää olla ne kuvat” (Kasvattaja Kaislakehdoilta)

Näiden vastausten pohjalta voin päätellä, että päiväjärjestys on ikään kuin lapsen kello. Lapsi tiedostaa sen avulla päivän tapahtumat ja hahmottaa ajan kulun kuvista, kun ei vielä tunne oikeata kelloa. Asioiden ennakoiminen luo turvallisuuden tunnetta, auttaa lasta omien tunteiden säätelyssä ja lapsi voi välttyä turhilta väärinkäsityksiltä.

Kuvat ympäristöviesteinä. Haukiluoman päiväkodissa kuvia käytetään paljon ympäristöviesteinä. Lelulaatikoiden sisällöt merkitään kuvalla, jotta lapsi löytää etsimänsä ja osaa myös paremmin viedä tavarat paikoilleen. Yleisesti PCS-kuvista on löytynyt sopivat kuvat, mutta joskus käytetään myös valokuvaa kyseisestä lelusta tai esineestä. Kaislakehdoilla ja Usvapuroilla oli käytössään myös leikinvalintataulu. Siinä on kuvat leikeistä, joista lapsi voi valita haluamansa leikin laittamalla oman nimensä ja logonsa sen leikin kohdalle johon menee. Lapsi myös näkee itse taulusta, onko leikissä vielä tilaa.

”tällä me helpotetaan sitä valitsemista ja lapsi saa itse harjotella sitä valintaa. Lisäks leikinvalintataulu on auttanu siihen, ettei koko ajan vaihdeta leikkiä eikä myöskään leikitä aina saman kaverin kans” (Kasvattaja Usvapuroilta)

Näiden ajatusten taustalla ilmeisesti on näkemys sosiaalisten taitojen tukemisesta, sillä sosiaalisten taitojen kehittyminen voidaan nähdä myös lisääntyvänä aloitteellisuutena. Lapsi voi harjaantua esimerkiksi siinä, että oppii kysymään kaverilta mitä yhdessä leikittäisiin, eikä välttämättä ensin mieti leikkiä. Toisaalta, tätä käytäntöä voidaan myös kyseenalaistaa. Heräsin pohtimaan, onko tällaisessa käytännössä taustalla enemmänkin aikuislähtöinen kontrolli. Onhan lapsella tietenkin mahdollisuus valita, mutta voiko tämä tyrehtyttää lapsen ominaista luovuutta. Entä voidaanko automaattisesti ajatella, että tietyistä vaihtoehtoista valittu leikki on mieluinen lapselle. Voiko tällainen käytäntö olla esteenä paljon puhutulle lapsilähtöisyydelle? Viitala (2003, 297) tuo tähän mielestäni hyvän näkökulman. Hän kertoo, että kasvattajat pitävät lapsilähtöisyyttä tärkeänä, mutta heidän on kuitenkin tuettava lasten valintoja, sillä alle kouluikäiset lapset eivät automaattisesti osaa hakeutua monipuolisiin ja erilaisiin toimintoihin.

”aikuinen pystyy hiukan sit valkkaan niitä leikkejä ja vaihteleen tietyin väliajoin. ideaalihan olis just se, että ne löytäs sen sopivan kaverin.

Meillä onneks on nyt mennyt siihen suuntaan, et ne enemmän aatteelee kenen kans ne leikkis kun et mitä ne leikkis” (Kasvattaja Kaislakehdoilta)

Tämän pohjalta voin ajatella, että leikinvalintataulun käyttö on saattanut lisätä lapsen oma-aloitteellisuutta. Lapset ovat ensin alkaneet pohtia leikkikaveria ja sitten vasta yhdessä menneet taululle valitsemaan yhteisesti mieluisan leikin, jonne ovat oman nimensä ja logonsa laittaneet. Viitala (2003, 297) täsmentää, että lapsilähtöisyys näkyy siinä, että kasvattaja tunnistaa lapsen kehittymisen tarpeet ja tukee lapsen toimintaa huomioimalla heidän kiinnostuksen kohteitaan. Lapsilähtöisyys edellyttää, että aikuiset havainnoivat aktiivisesti lasten toimintaa. Kuuntelemalla esimerkiksi lasten välisiä keskusteluja, kasvattaja saa tärkeää tietoa lasten kiinnostusten kohteista. Näin voidaan ajatella, että kasvattajat kokoavat myös leikinvalintataulun niin, että siellä on kiinnostusta vastaavia leikkejä tarjolla.

Vaiheistus. Erilaiset päivän toiminnot ovat Haukiluoman päiväkodissa kuvitettu. Ne jäsentävät lapselle toimintaohjeen, miten esimerkiksi vessassa toimitaan. Pytyn päältä löytyy kuva ”vedä vessa” ja käsienpesualtaalla on kuvasarja: ”avaa hana – pese kädet - kuivaa kädet – paperi roskeen”. Ketosen, Palmrothin ym. (2004, 185) mukaan kuvien käyttö juuri tällaisten arkisten toimintojen yhteydessä herättää lapsen uteliaisuutta ja edistää lisäksi myös luonnollista suhtautumista kielen erilaisiin ilmaisukeinoihin.

”Vaiheistamisella me pyritään just siihen lapsen omatoimisuuden tukemiseen. Aina niin kun harjotellaan ja jokkut hiffaa sen heti siitä ja se on siinä apuna, ohjataan ja neuvotaan silti tietysti. Jokkut hiffaa mut toisille sit aikuinen et kun oot tämän tehnyt niin sitten teet tämän. Ei sitten tartte niin kun selostakkaan enää kauheen tarkkaan sitä juttua, mut vaatihan se sen tietty et aikuinen näyttää. Ja kyl me koko ajan tääl sitä omaohjaavuutta harjotellaan” (Kasvattaja Kaislakehdoilta)

Aro ja Siiskonen (2004, 167) vahvistavatkin, että kuvien käytöllä vastaavissa tilanteissa lapsi hahmottaa tilanteisiin liittyviä toimintasääntöjä ja tämä lisää itsenäisyyttä ja luottamusta itseensä. Haastateltavan kertoman pohjalta saattaa olla, että vaiheistaminen koetaan myös aikuisen työtä helpottavaksi. Lapsi ei ehkä tarvitse suoraa ohjausta niin paljoa, kun hän näkee ohjeen kuvista. On kuitenkin tärkeää, että kielellinen kommunikointi on mukana aina kuvia käytettäessä. Ketonen, Palm-

roth ym.(2004, 185) myös muistuttavat, että aluksi lapsi tarvitsee aina aikuisen antamaa mallia. Usvapurojen ryhmästä kasvattaja kertoi vastaavaa:

”nyt tuntuu kun kuvat on jo tutumpia kun niitä on käyty nyt koko syksy, että kyllä ne niin ku ite kun on esimerkiks vessassa ja aikuinen sanoo et mitä teet seuraavaks, katso kuvaa, niin kyl ne asiat nyt hahmotuu kaikille ja ne toimii omatoimisesti. Mut aluks aikuisen tartti olla paljon mukana, ennen kun se tuli rutiiniks”

Lapsen opettamisessa kokemuksellisuuden, eli itse tekemisen lisäksi on tärkeää, että lapsi voi käyttää mahdollisimman montaa aistiaan. Monesti aikuinen saattaa puhua ohjeen kovinkin pitkästi, eikä lapsen mieleen ehdi jäädä kuin osa. Kun käytetään kuvaa tukena, se auttaa lasta mieleen palauttamisessa.

” musta ei voi liikaa korostaa, että kuvat on niin ku visuaalinen tuki oppimiselle ja just muistamisessa” (Kasvattaja Kaislakehdoilta)

Koska ihminen oppii kaikkien aistiensa kautta, ajattelisin oppimismahdollisuuksien lisääntyvän sitä mukaa, mitä enemmän lapsi voi hyödyntää aistejaan. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa(2005,18) tämä myös korostuu. Parhaiten lapsi oppii voidessaan olla aktiivinen. Omassa työssäni olen havainnut, että kuvien käytöstä on ollut apua juuri lapsen tarkkaavuuteen. Hän kykenee säätelemään omaa toimintaansa saadessaan visuaalisen tuen ja pystyy näin pitämään keskittymisensä paremmin siinä mitä on tekemässä. Esimerkiksi vaikka askartelutilanteessa hän voi seurata seinälle laitetuista kuvista, missä järjestyksessä piti leikata, missä värittää ja liimata. Mielestäni tämä tukee nimenomaan lapsen itsenäistä toimimista.

Haastateltavat kertoivat myös kuvien käytöstä uuden lorun tai laulun opettamisessa. Laulun säkeistöt voi kuvien avulla vaiheistaa ja elävöittää. Tällöin tuetaan myös muistamista, kun lapsi voi yhdistää kuvaan kuulemansa. Sammalsukkien ryhmästä kasvattaja kertoi, miten hyvin pienet muistavat mikä loru mihinkin kuvaan liittyy.

”...tosi pienikin osaa yhdistää jo kuvan loruun, jokkut ihan pönkii sieltä pussista tietyn lorun jonka ne haluaa et mä luen”

Haastattelujen pohjalta voin todeta, että kuvat tukevat muistamista ja lapsi oppii, mikä loru kuvan takana on. Tämä myös vahvistaa käsitystä siitä, että mitä enem-

män aistejaan lapsi saa hyödyntää, sitä paremmin hän oppii. Vaikka hän ei osaisi vielä puhua, ja sanoa esimerkiksi ”lintu”, hän silti ymmärtää mikä lintu on ja löytää sen pyydettäessä.

5.4 Kuvat kasvattajan työvälineenä

Kasvattajan tehtävä lapsen kasvun tukijana on hyvin monimuotoinen. Niin kuin jo aiemmin olen todennut, aikuisen merkitys korostuu mitä pienempi lapsi on kyseessä. On ehkä syytä vielä painottaa, että kuvan käyttäminen puheen tukena vaatii pohjakeseen avoimen vuorovaikutuksen aikuisen ja lapsen välillä. Tärkeintä vuorovaikutuksen tukemisessa on mielestäni ennen kaikkea, että aikuinen luo henkilökohtaisen kontaktin lapseen. Heinämäki (2006, 32) myös korostaa, kuinka tärkeää on, että kasvattaja huolehtii, että säännöt, rajat ja johdonmukainen toiminta sekä kielellinen ja kuvallinen tuki kaikki yhdessä tukevat vuorovaikutusta.

Ketosen ym. (2004, 177) mukaan kuvien käyttäminen auttaa aikuista kiinnittämään huomiota omaan puheeseensa, hidastamalla ja selkiyttämällä sitä. Lähes kaikki haastateltavat olivat tiedostaneet oman ilmaisunsa muutokset käyttäessään kuvaa. Moni totesi Launosen (2007, 159) tavoin joutuvansa suunnittelemaan, ja tarkkailemaan ilmaisuaan enemmän käyttäessään puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointikeinoa. Selkeämpi puhe ja kuva apuna ovat loistava yhdistelmä josta lapsi hyötyy.

”kun käytän kuvaa, niin tuntuu että tulee mukaan aika paljon enemmän sitä omaa ilmettä ja artikulaatio ja kirjakieli. Ja siinä jotenkin oppii jo sanoja oikein. Ja huomaan et sillan käyttää just yhtä tai kahta sanaa. Jotenkin vaan selkeemmin tulee puhuttua kun näyttää sitä kuvaa” (Kasvattaja Usvapuroilta)

”ite ainakin huomaa kun on noita maahanmuuttajalapsia, niin kyllä sen hitaammin sanoo ja laps oppii paremmin sit sen sanankin” (Kasvattaja Sammalsukilta)

”juu kyllähän siihen kiinnittää huomioo. On sillä vaikutusta juu-u. Huomaa, että yksinkertaistaa sitä mitä sanoo ja sanoo lyhyesti ja ilmeitä ja eleitä on selkeesti enemmän sillan tukena kans. Just ne ja äänen painotkin on tosi tärkeitä siinä samalla” (Kasvattaja Kaislakehdoilta)

Näiden pohjalta voin päätellä, että kuva toimii työvälteenä kasvattajalle, sillä hän keskittyy oman puheensa sisältöön ja muotoon huomattavasti paremmin, kun kuva on tukena. Oman kokemuksen pohjalta voin todeta, että puhun paljon enemmän ja nopeammin, ellei kuvaa ole. Se on aina selkeydestä pois, kun vastaanotettavaa tulee liikaa.

”mä ainakin oon huomannut että sää (kertoo työkaverilleen) jotenkin puhut niin selvästi silloin kun sää käytät kuvaa, esimerkiks kun aamu-piirillä käydään päiväjärjestystä niin sää puhut tosi selkeesti silloin sää oikeen selkeesti äännät kaikki, oikein huomaa” (Kasvattaja Kajakeilta)

Toinen kasvattaja Kajakeilta vastaa tähän: ”no juu saattaa olla. Hyvä kuulla niin ku ulkopuoliselta. Saattaa olla juu et siihen sit keskittyy enemmän. Juu mut en mä voi sanoo et se olis mitenkään tietosta, mä en voi siis sanoo että mä jotenkin ajattelin sitä puhettani”

Kuvan käyttäminen puheen tukena herättää lapsen kiinnostuksen, mutta näiden vastausten pohjalta voin päätellä niiden vaikuttavan samansuuntaisesti myös aikuiseen. Aikuinen näyttäisi keskittyvän paremmin juuri sillä hetkellä tapahtuvaan asiaan. Kuvan vaikutukset ovat kuultavissa puheesta ja nähtävissä eleiden ja ilmeiden lisääntymisenä niin kuin Launonenkin (2007, 159) aiemmin totesi. Haastateltava, joka ei ollut tietoinen tästä muutoksesta ilmaisussaan, oli ilahtunut kuullessaan sen vaikuttavan. Voisin kuvitella, että tällainen konkreettinen huomio voi lisätä motivaatiota kuvien käyttöön.

Henkilökunnan valmiudet. Suurimmalle osalle henkilöstöstä kuvat olivat tulleet tutuiksi vasta työn kautta. Ainoastaan yksi kertoi saaneensa koulutusta kuvien käyttöön jo ammattiin opiskellessaan. Tämä varmaan johtunee siitä, että tietoisuus AAC-menetelmien käytöstä muilla kuin vammaisryhmillä, on noussut esiin vasta lähivuosina. Se selittäisi sen, miksi niistä ei ole saatu aiemmin tietoa koulutuksissa. Kasvattajien on hyvä pitää mielessä, että varhaiskasvatuksen rintamalla ei ole helppoa kehittää mitään täysin uutta ja mullistavaa (Mikkola & Nivalainen 2009,10). Tähdellistä on jo olemassa olevan kasvatustietämyksen hyödyntäminen ja erilaisten toimintatapojen täydentyminen ja syventäminen.

Henkilökunnasta moni oli päässyt osallistumaan ”kaikki keinot käyttöön” koulutukseen, jossa puheterapeutit olivat opastaneet kuvien käyttöön. Jotkut myös mainit-

sivat saaneensa opetusta kiertävältä erityislastentarhanopettajalta. Kuvien käyttö koko talossa oli käynnistynyt alun perin integroidusta erityisryhmästä, josta kaikki ovat hakeneet ideoita omiin ryhmiinsä. Moni kuvaili oppineensa kuvien käytön tekemällä ja rohkeasti kokeilemalla.

” se vaan vaatii sen, et sisäistää ensin homman ite. Sit vaan, et käyttää arjessa ja haluaa selvittää asioita. Ja tietty heittäytymistä” (Kasvattaja Kaislakehdoilta)

”me ollaan kovasti koitettu opetella ja kyl se sit tulee niin ku automaattiseksi kun ite siihen rutinoituu” (Kasvattaja Usvapuroilta)

Kuitenkin toiveita lisäkoulutuksista nousi esille. Kajakkien ryhmä toivoi mitä tahansa koulutusta lisää. Heillä kuvat eivät olleet kovin aktiivisessa käytössä, ja kaipaivatkin koulutusta tueksi, että voisi sitten alkaa pohtimaan missä niitä ottaisi mukaan.

”välillä vaan tuntuu, ettei oikein ite hoksaakaan missä kaikessa niistä olisi apua ja hyötyä. Haluis vaan tietää, mitä kaikkee arjessa ois mahdollista kuvallistaa” (Kasvattaja Kajakeilta)

Koulutuksella on siis iso merkitys. Ensinnäkin teoriatieto siitä, miten kuvat tukevat lapsen kehitystä, antaa kiinnostuksen kasvattajalle kuvista tukimuotona. Tämä vaikuttaa myös asenteisiin. Kun on tietoa, se kannustaa yrittämään ja sitä kautta oppii sujuvammin käyttämään kuvaa puheensa tukena. Tieto ei kuitenkaan pelkästään riitä, vaan on saatava mallia kuinka niitä voidaan arjessa käyttää. Seuraavassa olen koonnut aineiston yhteen nelikentäksi, josta voidaan vetää johtopäätöksiä. Nelikentässä näkyy ne vahvuudet, heikkoudet, uhat ja mahdollisuudet jotka nousivat esiin kasvattajien reflektion kautta. Näitä asioita voidaan työyhteisössä nostaa yhteisen tarkastelun alle.

SWOT analyysi

Vahvuudet

- tukee ymmärtämistä ja muistamista
- auttaa keskittymään
- tukee lapsen omatoimisuutta ja vaikuttaa myönteisesti itsetuntoon
- auttaa ennakoimaan, luo turvaa
- rauhoittaa siirtymätilanteita
- visuaalinen tuki oppimiselle
- aikuisen ilmaisu selkeytyy
- helpottaa aikuisen työtä
- hyvä saatavuus
- talossa vahvaa osaamista

Heikkoudet

- kuvat eivät ole aina mukana
- tiedon puute

Mahdollisuudet

- lasten kiinnostus kuviin
- opetusmateriaalina, mm. nimeämisspelit
- päiväjärjestys näkyviin joka huoneeseen
- kuvakartasto retkille
- leikinvalintataulu kaikkiin ryhmiin
- kaulanauhakuvat
- pukeutumiskuvat
- kuvat seiniltä lasten saataville
- piirtäminen
- henkilöstön kouluttautuminen

Uhat

- omat asenteet
- koulutuksen puute

Kuvio 2. SWOT nelikenttä Haukiluoman päiväkodin kuvienkäyttökokemuksista

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Haukiluoman päiväkodissa kuvia käytetään paljon. Nelikenttää tarkasteltaessa korostuu, että kuvien käytöstä on koettu olevan paljon hyötyä lapselle. Myös mahdollisuuksia eteenpäin jalostamiseen löytyy selkeästi heikkouksia ja uhkia enemmän. Mahdollisuudet ovat ideoita, jotka nousivat kasvattajilta esiin heidän pohtiessaan, miten kuvien käyttöä voisi kehittää eteenpäin. Nähtävissä on vahva kiinnostus kuvien käytön oppimiseen, koska koulutusta toivotaan lisää. Lähes kaikissa ryhmissä kuvien käyttöä katsottiin varhaisen tuen näkökulmasta. Heinämäen (2006, 15) mukaan varhaisen tuen lähtökohtana on ennen kaikkea ajattelutapa, jossa korostuu lapsen toiminnan mahdollistaminen.

Mielestäni tärkeintä vahvuuksien kehittämisessä on, että Haukiluoman päiväkotiyödyntää talossa jo olemassa olevaa vahvaa osaamista. Sillä voidaan jo omin avuin vastata heikkouksiin, tiedon ja koulutuksen puutteeseen. Kouluttautumisella on vaikutusta myös asenteisiin, jotka koettiin uhkaksi. Asenteet ovat kytköksissä päivähoidon vahvoihin perinteisiin, eli lapsen tukeminen, tässä tapauksessa kuvia hyödyntäen, nähdään osana erityispäivähoitoa. Tästä kertoo se, että haastateltavista joku saattoi todeta jokaisen hyötyvän kuvista, mutta samalla, että kuvien käyttö on jäänyt vähemmälle, kun tänä vuonna ei ole sellaista porukkaa jotka niitä selkeästi tarvitsee. Tästä voi päätellä, että osa henkilöstöstä kokee kuvien olevan edelleen kuntoutusmuotona erityistä tukea tarvitsevalle lapselle. Hyötyjä ei ehkä koeta niin suuriksi, että kuvat olisivat osa yhteisön arkea. Uskon, että tämänkaltaisiin asenteisiin teorialähteenä voidaan vaikuttaa. Moni kasvattaja kuitenkin toi ilmi, että kuvien käytössä tulee enemmän mennä siihen suuntaan, että niitä hyödynnetään koko yhteisössä, ei vain yksittäisille lapsille. Aineistoni pohjalta, Haukiluomassa on kahdenlaista ajattelutapaa, toiset näkevät kuvat erityisen tuen muotona, toiset varhaisena tukena.

Käytin työssäni teorialähteenä paljon Heinämäen (2006) varhaisen tuen kehittämisvalikkoo, joka on tehty työvälineeksi varhaiskasvattajien työyhteisöille. Sen

ydin on lapsen varhaisessa tukemisessa ja toiminnan mahdollistamisessa. Tänä päivänä lasten tuen tarve on hyvin moninaista ja siihen voidaan parhaiten vastata kehittämällä päivittäistä kasvatustyötä varhaisen tuen suuntaan. Havaitsin, että vaikka toinen paljon käyttämäni lähde, Siiskosen, Aron, Ahosen ja Ketosen toimittama *Joko se puhuu?* (2004) oli kirjoitettu erityisen tuen näkökulmasta, siinä oli paljon hyviä varhaiseen tukeen sovellettavia ajattelu- ja toimintatapoja päivähoidon arkeen. Niin kuin aiemmin Mikkola ja Nivalainen (2009,10) totesivat, ettei varhaiskasvatuksen rintamalla ole helppoa kehittää mitään täysin uutta ja mullistavaa. Tämän vuoksi mielestäni onkin tärkeää osata soveltaa jo olemassa olevia tukimuotoja osaksi koko yhteisön arkea.

Heikkouksina mainittiin, että kuvat eivät ole aina mukana kun niitä tarvitsisi. Tämä on haaste, esimerkiksi viittomiin verrattuna. Viittoa voi aina, mutta kuvien pitää olla matkassa. Toisaalta, kuvien käytön etu on se, että kaikki ymmärtää niitä. Viittomia pitää harjoitella kauemmin, jotta niitä ymmärtää, ja saati että osaa itse viittoa. Mahdollisuudeksi mainittiin kaulanauhakuvat, joka mielestäni ratkaisisi tämän haasteen. Kun aikuisella on kaulassa aina mukana ”peruskuvat”, niitä voi käyttää esimerkiksi ulkoilussa tarpeen tullen puheensa tukena. Retkille mukaan otettava kuvakartasto oli myös hyvä idea. Siihen voisi kerätä kuvia tilanteista, jotka mitä todennäköisimmin tulisi eteen retkellä. Yksi haastateltavista nosti ehdotuksen piirtämisestä. Ellei ole kuvia mukana, tai sopivaa kuvaa, niin voi piirtää itse lapselle havainnollistaakseen asian. Tällöin tarvittaisiin kynä ja paperivihkonen kulkemaan takataskuun, josta ne saisi nopeasti otettua. Pukeutumiskuvien käyttöä myös ehdotettiin helpottamaan lapsen keskittymistä ja tukemaan omatoimisuutta. Niistä lapsi näkee pukeutumisympäristönsä, esimerkiksi villasukat – villahaalari – kauluri – haalari...

Henkilöstöltä nousi hyviä kehittämissuhteita – mahdollisuuksia kuvien käyttöön. Mielestäni nämä kaikki mahdollisuudet ovat nimenomaan mahdollisuuksia jotka kannattaa hyödyntää, kokeilla rohkeasti ja arvioida niistä tulleita kokemuksia. Päiväjärjestyksen käyttäminen ”kellona” oli hyvä idea. Se siis löytyisi joka huoneesta, ei pelkästään aamupiiristä. Leikinvalintataulua käyttivät jo ennalta Usvapurot ja Kaislakehdot, ja heillä oli siitä hyviä kokemuksia. Sammalsukkien ryhmästä nousi esiin kuvien hyödyntäminen opetusmateriaalina, esimerkiksi muistipelinä ja ni-

meämisleikkinä. Tämä on hyvä tuki kielen oppimiselle nimenomaan pienten ryhmässä, mutta käyttökelpoinen idea myös isompien lasten ryhmässä.

Kehittämismahdollisuutena lähes joka ryhmä mainitsi, että kuvia pitäisi laittaa enemmän lasten saataville. Tällä hetkellä ne on pitkälti informatiivisina, aseteltuna seinälle. Itse näkisin, että kuvien käyttöön saadaan enemmän vuorovaikutuksellisuutta, kun esimerkiksi lasta ohjataan käyttämään kuvaa kommunikoidessaan toisten kanssa. Tällöin lapsi voi tuoda itsensä ymmärretyksi myös kaverille, joka ei ymmärrä, tai jos lapsi ei itse osaa jotakin asiaa selittää. Tällä hetkellä kuvien käyttö on painottunut informatiiviseen käyttöön. Vuorovaikutuksellinen käyttö on tällä hetkellä lähinnä aikuisen ja lapsen välistä. Tätä voisi kehittää eteenpäin ottamalla kuvat lasten saataville ja antaa ohjausta niiden käyttöön.

Tutkimukseni pohjalta voin päätellä, että kuvien käytöllä voidaan ennaltaehkäistä vuorovaikutuksen pulmia. Lapsi saa paremmat mahdollisuudet ymmärtää ja tulla ymmärretyksi. Näin voidaan välttää esimerkiksi levottomuutta ja käytösongelmia, jotka tuovat helposti mukanaan negatiivisuuden kierteen, joka vaikuttaa lapsen itsetuntoon. Ne ovat esteitä, esimerkiksi ystävyysuhteiden solmimiselle ja kaikelle sosiaaliselle toiminnalle. Näen vahvasti, että tukemalla vuorovaikutusta, voidaan antaa lapselle hyvin kokonaisvaltaista tukea. Lapsi voi kasvaa omaksi itsekseen vain vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Kuvat voivat toimia varhaisen tuen muotona, ja ovat otettavissa käyttöön laajemminkin nykyisillä resursseilla. Tutkimukseni pohjalta on nyt tunnistettu ne mahdollisuudet, miten kuvia voitaisiin entistä paremmin hyödyntää päivittäisessä toiminnassa. Oppimisympäristön merkitys lapsen tukemisessa nousi voimakkaasti esiin kasvattajien pohdinnoissa. Voin tulla siihen johtopäätökseen, että hyvä vuorovaikutuksen tukeminen on sellaista, että ryhmän toiminta on johdonmukaista, säännöt ja rajat ovat selkeät ja kielellinen ja kuvallinen tuki ovat läsnä arjessa. Näin voidaan puhua kokonaisvaltaisesta, varhaisesta tuesta.

8 POHDINTA

Opinnäytetyöprosessini on ollut sukellus syvemmälle, aiheessa, johon minulle heräsi vahva kiinnostus jo silloin, kun työskentelin erityistä tukea tarvitsevien lasten parissa. Sosionomi (AMK) opintojen aikana on paljon puhuttu ennaltaehkäisevien työtapojen merkityksestä ja varhaisesta tuesta. Siitä se idea sitten kypsyi ja lähti liikkeelle. Halusin alkaa tutkia kuvien käytön hyötyjä ja haasteita varhaisen tuen näkökulmasta. Tutkimukseni lisäsi ymmärrystäni aiheesta varhaisen tuen muotona ja pystyin aiheen tarkastelussa hyödyntämään omaa työkokemustani. Mielestäni tänä päivänä on satsattava mahdollisimman hyvään tukeen perustason palveluissa, eli päiväkotiryhmissä. Kun varhaiskasvattajien perusosaaminen on vahvaa, saavat lapset mahdollisimman hyvän tuen kehitykselleen varhaisessa vaiheessa. Tällöin voidaan ennaltaehkäistä monia kehityksen pulmia tai estää niiden syveneminen. Fakta on kuitenkin, että mitä syvemmäksi tuen tarve kasvaa, sitä vaikeampaa siihen on vastata myöhemmissä kehitysvaiheissa. Monesti silloin ei enää perustason tuki riitä, vaan tarvitaan moniulotteisempaa ja pitempiaikaista tukea.

Jokainen lapsi on mielestäni erityislapsi. Siinä mielessä, että hänen lapsuutensa on erityinen, ainutlaatuinen ja arvokas elämänvaihe. Hän ansaitsee parhaimman mahdollisen tuen kaikissa kehitysvaiheissaan meiltä varhaiskasvattajilta. Tutkimustuloksista on nähtävissä, että kuvien käytöstä on koettu olevan paljon tukea lapsen kehitykselle. Heikkouksia ja uhkia kuvien käytölle oli hyvin vähän, ja ne liittyivät aikuisten asenteisiin tai kouluttautumisen puutteeseen. Koulutuksen avulla voidaan näiden yli päästä, mutta sitä voidaan pohtia, haluavatko kaikki sitoutua. Ajattelen, että ryhmähaastatteluissa on aina se riski, että uskaltaako kaikki sanoa omaa mielipidettään. En siis tutkimukseni pohjalta voi olla varma, haluavatko kaikki sitoutua kouluttautumaan.

Haukiluoman päiväkodilla on mielestäni hyvät edellytykset viedä kuvien käyttöä eteenpäin. Intoa ja kiinnostusta oli selvästi aistittavissa ja osaamista on jo paljon. He voisivat käyttää opinnäytetyöni näkökulmia hyödyksi esimerkiksi omassa arvo-keskustelussaan, miettiessään yhteisiä sopimuksia seuraavalle toimintakaudelle. Henkilöstöltä nousseet kehittämissideat ovat toteuttamiskelpoisia, enkä usko niiden hyödynnettävyyden vaativan kuin hivenen lisää rohkeutta kokeilla. Mielestäni on hienoa, että kuvat ovat mukana arjessa, ne antavat tasavertaisemmat mahdollisuudet vuorovaikutukseen. Mikäli ryhmään tulee lapsi, jolla on erityisen tuen tarvetta kommunikointiin, tällöin puhetta tukeva ja korvaava kommunikointikeino on jo käytössä, eikä se kuormita yhteisöä uutena asiana. Tällöin voidaan puhua kasvat-
tajien vahvasta perusosaamisesta.

Työni edetessä yritin jatkuvasti saada käsiini vertailukelpoista tutkimusta, sitä ikinä löytämättä. Kuvien käyttöön liittyviä tutkimuksia on kyllä tehty aiemminkin, mutta kaikki löytämäni olivat tehty erityisen tuen näkökulmasta. Toisaalta tämä antoi itselleni täysin vapaat kädet tehdä tätä työtä. Olisi mielenkiintoista, jos työni innostaisi jatkotutkimukseen, esimerkiksi koulutuksen vaikuttavuuden arviointiin. On kuitenkin selkeästi nähtävissä, että koulutuksella on suuri merkitys. Voisi tutkia, miten varhaiskasvattajien kouluttamisen lisääminen näkyisi siinä, miten lapsen tukemiseen asennoidutaan. Alkaisiko kuvien käyttö lisääntyä päiväkodeissa nimenomaan varhaiseen tukeen perustuvana työtapana?

LÄHTEET

- Alijoki, E. 1998. Pesästä pieni ponnistaa. Helsinki: kirjayhtymä
- Aro, T. 2004. Itsesäätely ja tarkkaavaisuus. Teoksessa: Siiskonen, T., Aro, T., Ahonen, T. & Ketonen, R. (toim.) Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa. Juva: PS-kustannus. 235-
- Aro, T., Eronen, T., Erkkilä, K., Siiskonen, T. & Adenius-Jokivuori, M. 2004. Epäilyn herääminen. Teoksessa: Siiskonen, T., Aro, T., Ahonen, T. & Ketonen, R. (toim.) Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa. Juva: PS-kustannus. 102-
- Aro, T., Närhi, V. & Räsänen, T. 2001. Tarkkaavaisuus. Teoksessa: Ahonen, T., Siiskonen, T. & Aro, T. (toim.) Sanat sekaisin? Kielelliset oppimisvaikeudet ja opetus kouluikässä. Juva: PS-kustannus. 150-
- Aro, T. & Siiskonen, T. 2004. Millaista on hyvä tuki? Teoksessa: Siiskonen, T., Aro, T., Ahonen, T. & Ketonen, R. (toim.) Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa. Juva: PS-kustannus. 164-
- Heinämäki, L. 2005. Varhaista tukea lapselle – työvälineenä kehittämisvalikko. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Oppaita 62
- Heinämäki, L. 2006. Varhaisen tuen vahvistaminen varhaiskasvatuksessa. VarTu- hankekuvaus 2004-2005. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006: 26.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Teemahaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. 15. Painos. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Huhtanen, K. 2005. Sosiaalinen vuorovaikutus perustuu onnistuneeseen kommunikaatioon. Teoksessa: Parkkinen, T & Keskinen, S. (toim.) Lapsen sosiaalisen kehityksen moninaisuus. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 21. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.

- Kaipio, K. 2000. Päivähoitoyhteisö kasvatusyhteisönä. Teoksessa: Haapamäki, J., Kaipio, K., Keskinen, S., Uusitalo, I. & Kuoksa, M. (toim.) Yhteisö kasvattaa. Päivähoito oppimis- ja kasvatusyhteisönä. Helsinki: Tammi. 94-
- Ketonen, R., Palmroth, A., Röman, M., Salmi, P. & Poikkeus A-M. 2004. Kieli ja kommunikaatio. Teoksessa: Siiskonen, T., Aro, T., Ahonen, T. & Ketonen, R. (toim.) Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa. Juva: PS-kustannus. 176-
- Ketonen, R., Salmi, P. & Tuovinen, S. 2001. Kielelliset vaikeudet ja vuorovaikutuksen tukeminen. Teoksessa: Ahonen, T., Siiskonen, T. & Aro, T. (toim.) Sanat sekaisin? Kielelliset oppimisvaikeudet ja opetus kouluiässä. Juva: PS-kustannus. 33-
- Koivunen, P-L. 2009. Hyvä päivähoito. Työkaluja sujuvaan arkeen. Juva: PS-kustannus.
- Koppinen, M-L., Lyytinen, P. & Rasku-Puttonen, H. 1989. Lapsen kieli ja vuorovaikutustaidot. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Laine, K. 2005. Minä, me ja muut sosiaalisissa verkostoissa. Helsinki: Otava.
- Latva, T. 2001. Itseohjautuvuus dysfaattisen oppilaan strukturoidussa opetuksessa. Teoksessa: Kerola, K. (toim.) Struktuuria opetukseseen. Jyväskylä: PS-Kustannus. 240-
- Launonen, K. 2007. Vuorovaikutus. Kehitys, riskit ja tukeminen kuntoutuksen keinoin. Kehitysvammaliitto ry. Oppimateriaalikeskus Opik. Jyväskylä: Gummerus.
- Lindroos, J-E & Lohivesi, K. 2004. Onnistu strategiassa. Helsinki: WSOY.
- Mikkola, P & Nivalainen, K. 2009. Lapselle hyvä päivä tänään – näkökulmia 2010-luvun varhaiskasvatukseen. Pedatieto.
- Murto, P. 2007. Uskallanko puhua? Kasvatuksellisella kuntoutuksella itsenäiseen toimintaan. Oulun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta.
- Mäkelä, J. 2009. Lapsen kehityksen tukeminen hänen kehitysympäristöissään. [viitattu 21.10.2009] Saatavissa: <http://varttua.stakes.fi/NR/rdonlyres/F217E38C-C70F-44A3-A8C1-6691F11DDA9E/0/JukkaM%C3%A4kel%C3%A4kol.pdf>
- Nevalainen, V., Juvonen-Nihtinen, M. & Lappalainen, U. 2001. Ajattelu ja ongelmanratkaisu. Teoksessa: Ahonen, T., Siiskonen, T. & Aro,

- T. (toim.) Sanat sekaisin? Kielelliset oppimisvaikeudet ja opetus kouluiässä. Juva: PS-kustannus. 122-
- Pitkänen, K., Dufva, M., Harju, L., Latva, T. ja Taittonen L. 2001. Vieraat kielet. Teoksessa: Ahonen, T., Siiskonen, T. & Aro, T. (toim.) Sanat sekaisin? Kielelliset oppimisvaikeudet ja opetus kouluiässä. Juva: PS-kustannus. 81-
- Skinnari, S. 2001. Ihmisyyteen heräämisen alkutaival –Steiner-pedagoginen varhaiskasvatus. Teoksessa: Karila, K., Kinon, J. & Virtanen, J. (toim.) Varhaiskasvatuksen teoriasuuntauksia. Juva: PS-kustannus. 86-
- Tetzchner, S. & Martinsen, H. 2000. Johdatus puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.
- Tikoteekki. 2007. Kuvat kommunikoinnissa –opas. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry. 3.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Tammi.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2005. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2002:9. Oppaita 56. Toinen tarkistettu painos.
- Vauras, M. 2002. Ymmärtäminen ja metakognitio. Teoksessa: Pihlaja, P. & Svärd, P-L. (toim.) Eryityiskasvatus varhaislapsuudessa. Porvoo: WSOY. 54-
- Viitala, R. 2003. Kaikki hyvin? Varhaiserityisopetus osana päivähoitoa. Teoksessa: Ladonlahti, T., Naukkarinen, A. & Vehmas, S. (toim.) Poikkeava vai erityinen? Eryityspedagogiikan monet ulottuvuudet. Jyväskylä: Atena. 291-

LIITTEET

Liite 1. Haastattelukysymykset

VUOROVAIKUTUS

1. Kauanko ryhmänne on käyttänyt kuvia ja mistä kuvien käyttö koko ryhmälle sai alkunsa?

-minkälaisia kuvia?

-miksi juuri niitä?

2. Miten lapset ovat omaksuneet kuvien käytön?

3. Millaisia kokemuksia ja havaintoja teillä on lapsen toimimisesta kuvitetussa ympäristössä?

-paikat, esineet, ajankulku...

4. Millaisia havaintoja kuvien käytöstä on lasten välisessä vuorovaikutuksessa?

5. Millaisia havaintoja kuvien käytöstä on lapsen ja aikuisen välisessä vuorovaikutuksessa?

- millaisia havaintoja olette tehneet omasta ilmaisustanne käyttäessänne kuvia?

- minkälaisia havaintoja teillä on kuvien käytöstä opetustilanteissa? (... askartelu)

KIELEN KEHITYS

1. Millaisia havaintoja olette tehneet kuvien käytön yhteydestä kielen kehitykseen?

-ymmärtäminen

-puheen tuottaminen –kerronnan tuki

VARHAINEN TUKI

1. Minkälaisia pulmia kuvien käytöllä voidaan ehkäistä?

- esim. onnistumiset –itsetunto

KEHITTÄMINEN

1. Millaiset valmiudet teillä on ollut kuvien käyttöön?

- millä keinoin osaamista on hankittu?

- mitä lisää?

2. Miten kuvien käyttöä voisi kehittää omassa ryhmässänne?